

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

ПЕТРЕНКО Вікторія Сергіївна

УДК: 334.726 : 631.145

**СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ
ІНВЕСТИЦІЯМИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Херсонському державному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
МАРМУЛЬ Лариса Олександрівна,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, професор кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НААН України
МАЛІК Микола Йосипович,
Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”, головний науковий співробітник відділу підприємництва і кооперації;
доктор економічних наук, доцент
ДАНЬКО Юрій Іванович,
Сумський національний аграрний університет, професор кафедри статистики, аналізу господарської діяльності та маркетингу;
доктор економічних наук, доцент
РУНЧЕВА Наталія Вікторівна,
ПВНЗ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу», проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться «08» червня 2018 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.832.02 у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, читальний зал.

Автореферат розісланий «07» травня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гацько А.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Всебічне дослідження та обґрунтування вирішення проблем залучення іноземних інвестицій завжди має провідне значення як у теорії, так і у практиці функціонування вітчизняних аграрних підприємств. При цьому особливе значення мають пошук форм та напрямів їх надходжень і стратегій використання на перспективу. До найбільш поширених з них у світовій аграрній економіці та національній зокрема відносяться аграрні підприємства з іноземними інвестиціями. На початку ринкових реформ в Україні, переважно, у 80-90-х роках минулого сторіччя вони були особливо популярними і як предмет, і як об'єкт досліджень та практичної організації у вигляді спільних підприємств (СП).

Проте, починаючи з 2004 р., з прийняттям нових нормативно-законодавчих актів відповідних змін у сутності суб'єктів агробізнесу, заснованих за участю капіталів іноземних та вітчизняних партнерів-інвесторів теоретичний та практичний інтерес до них поступово спадає. Це пояснюється не тільки тим, що частка таких агроформувань в агросфері не перевищує 1,0% і становить 164 або 1,3% у національному господарстві. Натомість, все більшої уваги внаслідок динамічного розвитку набули агроформування корпоративного типу – агрохолдинги та агрокорпорації, які стали справжніми локомотивами вітчизняної агросфери, лідерами на європейському та світовому аграрних ринках.

Серед учених, що звернули увагу на проблему розвитку підприємств з іноземними інвестиціями, слід зазначити таких, як О. Амосов, В. Андрійчук, О. Бородіна, С. Васильєв А. Данкевич, Ю. Данько, С. Дем'яненко, Т. Дудар, М. Ігнатенко, С. Кваша, О. Красноруцький, М. Малік, Л. Мармуль, Б. Пасхавер, І. Рибаків, Н. Рунчева, П. Саблук, О. Чорна, В. Юрчишин, Б. Язлюк та ін., а також зарубіжних науковців П. Баркер, Дж. Бейлі, Девід М. Бішоп та ін. У їх наукових працях розглядаються питання сутності, спеціалізації й диверсифікації виробництва; капіталізації, земельного забезпечення, впровадження інновацій і модернізації діяльності; результатів і наслідків соціальної відповідальності і впливу на розвиток сільських територій та галузі загалом; стратегій поведінки на вітчизняному аграрному ринку та експансії на європейській і світові. Мова йде також про участь в органічному виробництві, участь у вирішенні соціальних й екологічних проблем села. Вагома частина досліджень присвячена обґрунтуванню організаційно-економічних механізмів господарювання та інститутів його забезпечення.

Проте агрохолдинги були сформовані або ж формуються як на основі залучення виключно вітчизняних, так і з участю іноземних інвестицій. Враховуючи, що згідно сучасних економічних уявлень, вага чинника власності у структурі всіх чинників досягнення ефективності виробництва дорівнює лише 15,0%, питання іноземних інвестицій в них є не достатньо розробленими. Однак його не варто недооцінювати, оскільки власність завжди є і буде в центрі ринкових економічних, соціальних, екологічних відносин. Тому вивчення особливостей утворення, функціонування та розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, виявлення їх проблем, тенденцій і розробка перспектив і стратегій розвитку є актуальним, має теоретичне й практичне значення.

Однак дослідження часто ускладнюються нестачею офіційної інформації про підприємства з іноземними інвестиціями в агросфері. Ті ж агрохолдинги мають українські назви та вітчизняний менеджмент, але співзасновниками їх є іноземні інвестори. Однак їх реєстрація за кордоном, часто в офшорах, на посередницькі фірми заважає виявити фактичних (кінцевих) бенефіціарів. Цьому не сприяє й вітчизняне законодавство, яке захищає комерційну таємницю. Проте виробництво сільськогосподарської й продовольчої продукції має, крім економічного, значне додаткове суспільно-політичне та ресурсно-екологічне навантаження. Питання власності агрохолдингів торкається продовольчої, отже, й національної безпеки країни. Це справедливо й відносно ресурсної та енергетичної безпеки та стратегічного значення в умовах глобальної продовольчої, земельно-ресурсної та енергетичної проблем.

Зосередивши значні інвестиційні, інноваційні й земельні ресурси, вони стали центрами невідомої раніше концентрації й масштабів виробництва, обсягів внутрішньої реалізації й експорту, валютних надходжень, значних темпів експансії на аграрних ринках. Тому велике значення має виявлення змісту, особливостей, чинників, закономірностей та принципів функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, встановлення інтересів їх та засновників. Наступний блок проблем стосується методології оцінки ефективності залучення іноземних інвестицій, їх ефективності та моделювання стратегій використання; нових підходів до здійснення управління з ними.

Важливе значення має оцінка сучасного стану й перспективних стратегій розвитку агроформувань з іноземними інвестиціями, їх можливостей та загроз, конкурентних переваг та недоліків; стратегії щодо вивільнення працівників та забезпечення зайнятості сільського населення, вирішення соціальних проблем сільських громад і сільських територій загалом; забезпечення раціонального енерго- й ресурсокористування; досягнення гармонізації виробництва, якості продукції й екології довкілля; впровадження інновацій та використання техніки й технологій сучасних технологічних укладів.

У досягненні поставлених завдань провідне значення мають не тільки розроблені стратегії, але й моделі, механізми, інструменти їх реалізації та управління. Йдеться про стратегічне планування й бюджетування, організацію роботи й стимулювання вищих менеджерів; організацію відповідних інститутів та державне регулювання, моніторинг і контроль діяльності. Неврегульованими залишаються питання екологічної відповідності, соціальної відповідальності, соціального менеджменту як вдячності суспільству за можливості отримання прибутків і надприбутків. Вказані міркування зумовили вибір теми дисертації, її актуальність, мету і завдання, теоретичну і практичну значимість, наукову новизну, впровадження й апробацію, основні результати та висновки з дослідження, загалом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до науково-дослідної тематики Херсонського державного аграрного університету «Розробка напрямів розвитку економічних і фінансово-кредитних відносин й обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємницьких структур» (номер державної реєстрації 0111U003575). У її межах автором виявлено та обґрунтовано

теоретичні й методологічні засади функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом ідентифікації їх соціально-та фінансово-економічних особливостей, змісту, місії, стратегій інвестування й розвитку; моделювання, інструментів та механізмів реалізації.

Обґрунтовано нові підходи до управління шляхом досягнення його системності, впровадження контролінгу, стратегічного планування та бюджетування, корпоративних інструментів, особливого відношення до вищого керівництва, соціальної відповідальності. Здійснено оцінку функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями та розроблено перспективні стратегії розвитку за просторово-галузевим принципом, з врахуванням проблем сільських громад і сільських територій, соціальних та екологічних питань життєдіяльності, внутрішнього і зовнішнього аграрного ринку.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад утворення й функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями та розробки стратегій їх розвитку на засадах моделювання й матричної ідентифікації просторово-галузевої спрямованості; системного управління й планування, контролінгу, бюджетування й корпоратизації; врахування чинників внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, соціальних, виробничо-економічних та екологічних ефектів і наслідків, загроз і переваг.

Досягнення поставленої мети ґрунтувалося на постановці та вирішенні наступних **завдань**:

- визначити соціально-економічну сутність та особливості функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в Україні, Європі і в світі;
- обґрунтувати форми і типи вказаних аграрних підприємств та їх конкурентні переваги в умовах євроінтеграції та глобалізації;
- виявити організаційно-економічний механізм та інтеграційні мотиви й чинники розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- обґрунтувати основні моделі (мультиплікатора-акселератора, матричні, нелінійного програмування) з відповідними методами, інструментами й індикаторами оцінки ефективного розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- визначити засоби здійснення та удосконалення інвестиційних стратегій їх діяльності та розвитку на засадах просторово-галузевої ідентифікації, встановлення конкурентних переваг, інвестиційної привабливості, мотивації;
- обґрунтувати методологічні підходи до розробки нових систем управління розвитком аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- проаналізувати основні чинники ефективного та конкурентоспроможного функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- здійснити аналіз зовнішньоекономічної та експортно-імпортової діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- виявити проблеми, ризики й тенденції функціонування та розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;
- розробити напрями впровадження автоматизованих систем (програмування) управління стратегіями розвитку аграрних підприємств з

іноземними інвестиціями на засадах процесного підходу (контролінгу), реструктуризації та реінжинірингу;

- обґрунтувати засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості функціонування й розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;

- розробити еколого-орієнтовані стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на основі концепцій екологічного менеджменту;

- визначити мотивацію підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом формування стратегічних альянсів;

- розробити напрями та засоби удосконалення державного регулювання та інституційного забезпечення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями;

- обґрунтувати перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

Об'єктом дослідження є процеси формування, функціонування та розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями з визначенням їх стратегій.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування й розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями та формування їх стратегій.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі були використані загальнонаукові та спеціальні новітні економічні методи та підходи щодо виявлення сутності й особливостей розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями та розробки їх стратегій. Методологічною основою дослідження є основоположні закони та категорії економічної теорії й економіки сільського господарства, економіки та управління підприємствами, законодавчі та нормативно-методологічні акти щодо розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. У процесі дослідження використовувалися методи: монографічний, історичний, абстракції та узагальнення, – для визначення етапів формування та особливостей розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; SWOT- та АНР-аналізу для виявлення конкурентних переваг і недоліків, можливостей і загроз функціонування; статистико-економічні, економіко-математичні, моделювання – для оцінки ефективності функціонування й стратегій залучення та використання іноземних інвестицій, визначення їх просторово-галузевої зумовленості, проблем і тенденцій впровадження; моніторингу, стратегічного планування, маркетингу, факторного, рейтингового аналізу та контролю – для розробки стратегій перспективного розвитку; системно-структурного аналізу та синтезу, проблемно-цільового підходу – для обґрунтування нових підходів в управлінні та реалізації стратегій перспективного розвитку..

Інформаційну базу дослідження склали статистичні дані Державної служби статистики України, обласних та районних управлінь статистики; Департаментів економіки та агропромислового розвитку Херсонської й Миколаївської обласних державних адміністрацій; дані річної звітності аграрних підприємств й аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, громадських організацій; всесвітньої мережі Internet; особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що були розроблені теоретичні,

методологічні, методичні положення щодо визначення сутності, чинників, виявлення особливостей функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, здійснення стратегій їх розвитку та управління ними. Найбільш суттєвими результатами дисертації є наступні:

вперше:

- здійснено ідентифікацію та систематизацію факторів та особливостей утворення й функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями (спільних аграрних підприємств) як національних, іноземних та загальних; доповнення їх соціально-економічної сутності шляхом виявлення місії, чинників функціонування, його позитивних та негативних рис, встановлення спеціалізації власності, представництва інтересів та реалізації економічних, соціальних, організаційних, екологічних функцій;

- визначено критеріальні основи поділу аграрних підприємств з іноземними інвестиціями за найбільш змістовними ознаками для управління, досягнення ефективності та збільшення ринкової частки: за організаційно-правовими формами як товариства з обмеженою відповідальністю або стратегічні аграрні альянси з невластим капіталом; акціонерні товариства або корпорації з акціонерним капіталом; дочірні підприємства; з симетричним та асиметричним партнерством, а також з посередниками або без них;

- обґрунтовано теоретичні засади побудови організаційно-економічного механізму становлення та функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями як інтегрованих господарських формувань інтраекономічного або корпоративного типу, а також як мереж або кластерів; з наявністю розрахунково-аналітичних центрів, провідними відтворювальними та інтеграційними функціями в організації й модернізації агросфери й розвитку аграрних ринків, а також значними негативними впливами у першому випадку й меншим поширенням та невикористаними можливостями аутсорсингу й субконтрактацій, інших форм підтримки малих і середніх аграрних підприємств – у другому;

удосконалено:

- методологічні засади моделювання створення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на основі оцінки їх еластичності, величини та динаміки мультиплікатора-акселератора, визначення ефективності та порівняння з ефективністю вітчизняних агроформувань і внутрішніх надходжень;

- методологічні підходи до управління аграрними підприємствами з іноземними інвестиціями на засадах системності, залучення інструментів контролінгу з визначенням центрів відповідальності; стратегічного планування та бюджетування (фінансовий бюджет, бюджет надходжень і витрат, грошових коштів, розвитку, прогноз бухгалтерського балансу); незаангажованого призначення членів ради директорів та їх матеріального стимулювання з метою прийняття фахових та неупереджених управлінських рішень;

- аналіз та діагностику основних чинників ефективного та конкурентоспроможного функціонування агроформувань з іноземними інвестиціями шляхом доповнення їх традиційної сукупності (ресурсних, виробничих, маркетингових) організаційно-управлінськими, репутаційними факторами та ризиками невизначеності;

- виявлення тенденцій функціонування й розвитку агроформувань з іноземними інвестиціями через врахування проявів тіньової економіки, рейдерства, девальвації й нестабільності національної валюти, систем кредитування й оподаткування;

- засоби інформаційної підтримки систем стратегічного управління розвитком аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на засадах процесного підходу (контролінгу), реструктуризації та реінжинирінгу через використання програмних описів на основі їх моделювання, шаблонів, маршрутизації господарських операцій, їх оптимізації;

- засоби і напрями автоматизації та програмного забезпечення систем управління стратегіями розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на засадах процесного підходу (контролінгу), реструктуризації та реінжинирінгу через використання програмних описів на основі їх моделювання, шаблонів, маршрутизації господарських операцій, їх оптимізації;
набули подальшого розвитку:

- методологічні засади виявлення сутності та форм іноземних інвестицій в формуванні капіталу аграрних підприємств; виявлені національні особливості їх здійснення, переваги та недоліки, можливості та загрози на основі SWOT- та АНР-аналізу; алгоритм розробки, пріоритетні напрями стратегій інвестиційних надходжень; типи та чинники залучення у галузеві виробництва та з метою розширення їх частки на аграрних ринках і збільшення темпів росту відповідно застосованої та удосконаленої матриці БКГ;

- пропозиції щодо збільшення показників аналізу й на цій основі – маркетингових стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом оптимізації структури експортно-імпортних операцій на європейському аграрному ринку (використання всіх належних квот експортних поставок продовольства (квоти по товарах харчової промисловості використано лише на 7,0%); збільшення частки готової харчової, тваринницької та органічної продукції), а також освоєння ринків Азії й Африки;

- пропозиції та розробки щодо забезпечення фінансово-економічної стійкості аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом впровадження системного управління нею за центрами відповідальності; моделювання стратегій розвитку з урахуванням її складників; зменшення та усунення ймовірних ризиків на основі їх прогнозів, типології й створення відповідних карт; зміни пріоритетів антикризового та корпоративного управління з використанням послуг незаангажованих менеджерів-директорів;

- пропозиції щодо вибору та впровадження еколого-орієнтованих стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями з врахуванням сфери та масштабів діяльності; формування сукупностей даних для оцінки та моделювання очікуваних екологічної й економічної ефективності; пріоритетів їх екологічного менеджменту;

- мотивація підвищення економічної ефективності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом формування стратегічних альянсів, що дозволяє збільшувати їх потенціал розвитку на засадах добровільної взаємовигідної інтеграції без загострення конкуренції на аграрних ринках;

- пропозиції щодо посилення державного контролю за можливим незаконним виведенням капіталів; реальністю інвестицій; підтримки проявів соціальної відповідальності на засадах державно-приватного партнерства;

- форми, механізми та моделі інноваційної діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями (інвестиційні програми, краундфандинг, моделі трансформації аграрної освіти), а також її напрями (точне землеробство, використання прогресивних агротехнологій).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні пропозицій та практичних рекомендацій щодо стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на перспективу, в т.ч. на рівні моделей, інструментів, методів; здійснення окремих заходів та напрямів, залучення виявлених резервів та ресурсів з посиленням одночасних позитивних впливів на земельні ресурси і довкілля загалом; сільські території та їх громади; внутрішній та зовнішній аграрні ринки, продовольчу безпеку; здійснення соціальної відповідальності.

Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи доведено до рівня науково-методичних рекомендацій, які апробовано та прийнято до впровадження, що засвідчено відповідними актами і довідками. Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 18-412/0/09/023.4.2 від 15.08.2017 р.), Департаменту економічного розвитку та торгівлі Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 21-315/0/16/014.2 від 17.08.2017 р.), Білозерської районної державної адміністрації Херсонської області (довідка № 12-09-98 від 12.09.2017 р.), асоціації фермерів і сільськогосподарських підприємств України (довідка № 126-34/54 від 26.09.2017 р.), ТОВ СП «Нібулон» (довідка № 341 від 21.11.2017 р.), ТОВ «Дніпро-Білогір'я» (довідка № 183 від 12.12.2017 р.).

Теоретичні й методологічні положення щодо виявлення сутності, особливостей, моделювання й системного управління функціонуванням та розвитком аграрними підприємствами з іноземними інвестиціями впроваджені у навчально-науковий процес Херсонського державного аграрного університету (довідка № 143/11 від 18.12.2017 р.) та Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 01-619 від 21.12.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. Вони спрямовані на вирішення завдань оптимізації розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом всебічного обґрунтування його стратегій. У спільних публікаціях використано тільки ті положення, висновки й результати, які належать особисто автору. Дисертаційне дослідження не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Підсумки наукового дослідження доповідались автором і схвалені на: Stagiului Stiintific i educational international «Tehnologii educationale inovatoare: experienta internatională i punerea sa în aplicare în

formarea specialitilor în economie i management» (Chisinău, 2016); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України» (м. Харків, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (м. Херсон, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні процеси економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Імплементация стандартів Європейського Союзу в аграрній економіці України» (м. Херсон, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва» (м. Ірпінь, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети сучасної науки» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні і практичні аспекти» (м. Херсон, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новий погляд на розвиток економіки країни» (м. Харків, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі» (м. Полтава, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Потенціал сучасної науки» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів» (м. Полтава, 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування» (м. Херсон, 2017 р.); Mezinarodni vedecko-prakticka conference «Vedecky prumysl evropskeho kontinentu – 2017» (Praha, 2017 r.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Розвиток економічної науки на сучасному етапі» (м. Тернопіль, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Двадцять другі економіко-правові дискусії (економічне спрямування)» (м. Львів, 2017 р.); Proceedings of the International Scientific Conference «Scientific development and achievements» (Obuhiv, 2017 r.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2017 р.); Miedzynarodowej naukow-i-praktycznej konferencji «Wykształcenie i nauka bez granic – 2017» (Przemysl, 2017 r.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові підходи до модернізації економіки та системи управління» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку» (м. Львів, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування фінансово-економічної системи: погляд у майбутнє» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах» (м. Одеса, 2018 р.); Miedzynarodowej naukow-i-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania światowej nauki» (Przemysł, 2018 r.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору» (м. Полтава, 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 55 наукових працях загальним обсягом 47,9 ум. др. арк., у т.ч. у 22 статтях у наукових фахових виданнях (13,8 ум. др. арк.), 5 – у науково-метричних виданнях (3,9 ум. др. арк.), 1 одноосібній монографії (15,4 ум. др. арк.), 1 колективній монографії (9,8 ум. др. арк.) та 26 тезах доповідей (5,0 ум. др. арк.).

Структура і обсяг дисертації. Робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертацію викладено на 382 сторінках друкованого тексту. Робота включає 53 таблиці, 32 рисунки, 4 додатки. Список використаних джерел складається з 353 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Соціально-економічна сутність та особливості розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями та управління ними**» визначено соціально-економічну сутність та особливості функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в Україні, Європі і в світі; обґрунтовано форми і типи вказаних аграрних підприємств та їх конкурентні переваги в умовах євроінтеграції та глобалізації; виявлено організаційно-економічний механізм та інтеграційні мотиви й чинники розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

В умовах європейської та світової інтеграції господарських систем з однієї сторони, загострення конкуренції на аграрних ринках, зростання кількості населення й обсягів споживання продовольства, обмеження природних ресурсів – з іншої, все більшої актуальності й значимості набуває формування та розвиток аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Вони мають багато слушних визначень, але їх соціально-економічна сутність у найбільш загальному вигляді зводиться до одного – наявності національної та іноземної власності у статутному капіталі та відповідному розподілі продукції й фінансово-економічних результатів господарювання.

Загалом вказані підприємства в агробізнесі, на нашу думку, мають місію та сприяють: раціональному розміщенню виробництва й інтернаціоналізації аграрних ринків; експорту й перерозподілу капіталів і технологій; міжнародній інтеграції в сфері спеціалізації й кооперування; формуванню нових точок росту соціально-економічної діяльності. Соціально-економічна сутність, мотивація та місія формують найбільш загальні позитивні конкурентні переваги, а також негативні риси й ризики функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

Першими є залучення інвестицій; модернізація виробництва і впровадження інноваційних проектів; використання передового управлінського досвіду; збільшення присутності на аграрних ринках і прибутків. Другі представлені збільшенням частки витрат на етапі створення; ризиками вивозу капіталів; ігноруванням соціальної відповідальності за розвиток сільських територій, перед сільськими громадами і суспільством загалом. Якщо причинами створення спільних аграрних підприємств у найбільш загальному розумінні визначені земля, капітал, робоча сила та навички, а порядок або алгоритм формування та розвитку регламентується національним законодавством, то здійснення внутрішніх бізнес-

процесів, розподілу майнових прав, доходів та продукції – формами та специфікацією власності, а також правами розпорядження.

Власність аграрних підприємств з іноземними інвестиціями визначається як спільна, частково-спільна, змішана, загальна, асоційована та ін., а форми участі та розпорядження – мажоритарна (домінує одне з підприємств-засновників), паритетна (однакові розпорядчі права), міноритарна (вирішальна роль належить новоствореному спільному підприємству). Також відносини власності впливають на здійснення їх основних функцій: економічної як джерела доходів; соціальної як джерела отримання влади та статусу; організаційної як отримання оптимальної форми й порядку здійснення бізнес-процесів та розподілу благ; екологічної як основи раціонального використання та відтворення природи й якості продовольства.

Визначено, що за організаційно-правовими формами спільні аграрні підприємства (слово “спільні” вживається у контексті за явності спільного капіталу та іншої власності вітчизняного й іноземного партнерів-засновників або інвесторів) поділяються на договірні у вигляді відкритих акціонерних товариств із невластним капіталом; акціонерні або корпоративні переважно як приватні акціонерні товариства (ПрАТ) з акціонерним капіталом; дочірні підприємства з 100%-м власним капіталом. Вони мають як спільні, так і відмінні риси щодо відносин власності, правової юрисдикції ведення бізнесу, прийняття управлінських рішень та розподілу доходів.

За формою участі у створенні поділяються з симетричним партнерством; асиметричним партнерством та наявністю посередників. Як і в попередньому випадку, вони мають переваги та недоліки й ризики у функціонуванні. Так, спільні аграрні підприємства з асиметричною участю викликають більшу довіру в акціонерів через наявність посередників та здійснення чесних конкурентних відносин у разі конфлікту інтересів сторін. Проте вони мають й більші транзакційні витрати у забезпеченні діяльності. Аграрні підприємства з іноземними інвестиціями із симетричною партнерською участю можуть мати нечесні конкурентні відносини, але без додаткових транзакційних витрат.

Виділення інших видів спільних аграрних підприємств ґрунтується на визначенні інших їх основоположних ознак: за розмірами (малі, середні, великі); за охопленням ринків (місцеві, регіональні, національного та міжнародного значення); за спеціалізацією та диверсифікацією (моно- та багатоспеціалізовані, диверсифіковані та не диверсифіковані); за галузевою належністю (одно-, багато- та міжгалузеві); за організаційно-економічними механізмами (інтраекономічного або корпоративного типу та мережні або кластерні); за рівнем та напрямками інтеграції й коопераційних зв'язків (вертикально- та горизонтально інтегровані). Загалом, можна стверджувати, що спільні підприємства мають ознаки, подібні звичайним підприємствам. Основна відмінність між ними полягає у наявності іноземного капіталу у статутному фонді та формуванні спеціалітетів відносин власності й розподілу фінансово-економічних результатів.

Принципами функціонування організаційно-економічного механізму обґрунтовані: узгодженості інтересів контрагентів; пропорційності (відповідності) міжгалузевого обміну; оптимальності складу учасників;

раціональних розмірів аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; виробничо-майнової цілісності й майнової комплексності; добровільності об'єднання учасників у їх структурі; однонаправленості загального й часткових економічних інтересів. Вказані принципи допомагають оптимізувати типові господарські операції та бізнес-процеси в спільних аграрних підприємствах.

При цьому було виявлено, що сформовані по типу агрохолдингів, вони відіграють значну роль в агросфері, здійснюючи як позитивні, так і негативні впливи на її розвиток. Натомість, обґрунтовані раніше агропромисловий комплекс та його структурні складові – підкомплекси, галузі, сектори – втратили своє консолідуюче, регуляторне та управлінське, інноваційно-інвестиційне значення у зв'язку з посиленням саме глобальних впливів на розвиток вітчизняної агросфери. Кластерна форма інтеграції агровиробництва, у т.ч. на рівні аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, не набула належного поширення в Україні.

У другому розділі **«Методологічні засади розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями»** обґрунтовано основні моделі (мультиплікатора-акселератора, матричні, нелінійного програмування) з відповідними методами, інструментами й індикаторами оцінки ефективного розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; визначено засоби здійснення та удосконалення інвестиційних стратегій їх діяльності та розвитку на засадах просторово-галузевої ідентифікації, встановлення конкурентних переваг, інвестиційної привабливості, мотивації; обґрунтовано методологічні підходи до обґрунтування нових систем управління розвитком аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

При всій своїй простоті модель мультиплікатора-акселератора містить в собі ряд методичних небезпек. По-перше, при обчисленні акселераторів необхідне сучасне інформаційне забезпечення. Так, потрібно мати дані не тільки про обсяги прямих іноземних інвестицій, зіставні з сукупним обсягом інвестицій в національній економіці, а й знати обсяги виробленої продукції місцевим і іноземним секторами. Прирости цих обсягів повинні вимірюватися в порівнянних цінах, щоб виключити інфляцію, для чого слід перерахувати відповідні вихідні дані. Однак зростання цін на продукцію двох секторів може бути не рівномірним і отримання відповідних індексів цін в загальному випадку є досить проблематичним. Схожа ситуація виникає і при ретроспективних розрахунках для декількох років з урахуванням того, що вартість основного капіталу у місцевих й іноземних підприємств може також зростати неоднаковими темпами. Статистичний облік таких факторів в більшості випадків нереальний, а їх ігнорування може призвести до похибок при проведенні прикладних розрахунків.

По-друге, на практиці, як правило, рідко спостерігається висока стійкість значень акселераторів. Особливо великі перепади можуть виникати у перехідних економік та економік, що змінюють свій режим функціонування, наприклад, при переході від рецесії до зростання і навпаки. У цих випадках величина акселератора сильно коливається, а іноді навіть змінює знак.

Таким чином, схема прикладних розрахунків може бути такою: оцінка на

основі наявної статистичної інформації параметрів моделі; визначення бажаних для підприємств темпів економічного зростання; розрахунок частки прямих іноземних інвестицій, що їх забезпечить. На наступному етапі отримані цифри повинні піддаватися змістовному аналізу.

В результаті цього робиться кінцевий висновок про можливість і доцільність збільшення участі іноземного капіталу у статутному фонді спільних аграрних підприємств. Подальші кроки припускають розробку регулятивних методів, що дозволяють збільшити його присутність у аграрних підприємствах з іноземними інвестиціями до бажаних розмірів. Таким може бути загальний методологічний алгоритм роботи з модельним апаратом при регулюванні обсягів прямих іноземних інвестицій та їх надходжень. Проте, часто за українськими назвами спільних підприємств, продукції, вітчизняними менеджерами стоять іноземні бенефіціари. Тому для отримання більшої переконливості висновків розраховані показники доцільно доповнити розрахунками ефективності інвестиційної доцільності на рівні аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на основі моделювання та нелінійного програмування.

Для цього використовуються показники еластичності іноземних (E) та внутрішніх інвестицій (G). Якщо коефіцієнт G більше 0, то має місце ефект залучення, менше – ефект витіснення місцевих інвестицій іноземними. Якщо коефіцієнт E більше -1, то має місце ефект залучення, менше – витіснення місцевих інвестицій, що не бажано для вітчизняних підприємств. У сучасний період іноземні інвестиції здійснюють позитивний вплив на темпи приросту обсягів виробництва продукції.

На етапі реалізації стратегій повинні втілюватися в дію намічені заходи. А саме: впровадження спонукальних механізмів, проведення інформаційних, рекламних кампаній, створення організацій ринкової інфраструктури, що сприяє розвитку міжнародної інвестиційної діяльності в агросфері. Також це здійснення фінансового інжинірингу в кооперації з іноземними фінансовими структурами. Мова йде й про втілення в життя інвестиційних проектів за участю іноземних інвесторів. Можна виділити чотири основні критерії класифікації галузевих пріоритетів для створення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, які можуть комбінуватися в регіонах, в залежності від галузевої та продуктової структури виробництва: рівень рентабельності виробництва продукції; рівень конкурентоспроможності з імпортними аналогами; можливість кооперації й інтеграції або корпоратизації виробництва; співвідношення темпів зростання обсягів власного виробництва й імпорту відповідної продукції.

При цьому діяльність аграрних підприємств з іноземними інвестиціями має, згідно SWOT-аналізу, позитивні ефекти: для іноземних партнерів – у вигляді залучення високопродуктивних і дешевих ресурсів; отримання значних прибутків, виробництва конкурентоспроможної продовольчої продукції; збільшення ринкової частки (табл. 1). Негативними є нестабільність нормативно-законодавчих інститутів, соціально-економічні ризики, рейдерство, корупція, тіньова економіка, галузеві й цінові диспропорції.

Результати SWOT-аналізу створення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в Україні

Переваги	Недоліки
<p>Демократична політична система, функціонування ринкового механізму господарювання.</p> <p>Сприятлива аграрна політика щодо іноземних інвесторів.</p> <p>Дешеві кваліфіковані трудові й управлінські ресурси, розвинена науково-дослідна база.</p> <p>Сприятливе положення між захід. і схід. аграрними ринками, наявність значних земельних ресурсів.</p> <p>Розвинена торговельна мережа.</p> <p>Розвинені супутні виробництва і наявність місцевих постачальників,</p> <p>великий ринок збуту, можливості експорту в країни ЄС.</p>	<p>Деформація галузевої структури сільського господарства.</p> <p>Недостатня орієнтація вітчизняних товаровиробників на підвищення конкурентоспроможності продукції.</p> <p>Недостатній рівень ділової етики в аграрних підприємствах</p> <p>Тіньове управління аграрних підприємств та ринків, корупція.</p> <p>Слабке використання стратегій маркетингу та логістики.</p> <p>Недостатнє використання нових технологій, сильна конкуренція з боку імпортерів.</p>
Можливості	Загрози
<p>Екологічні – можливість виробництва й експорту екологічно чистої й органічної продовольчої продукції.</p> <p>Членство в СОТ, процеси європейської інтеграції є стимулом до розширення експорту.</p> <p>Зміщення від зовнішньої торгівлі продовольчою продукцією до прямих іноземних інвестицій.</p> <p>Довірчі переваги національних споживачів в ставленні до вітчизняних продуктів харчування допоможуть зміцнитися іноземним інвесторам на аграрному ринку.</p>	<p>Зниження рентабельності аграрного виробництва.</p> <p>Конкуренція з боку інших аграрних ринків, що розвиваються; позиція сили з боку іноземних підприємств.</p> <p>Внутрішній опір змінам на підприємствах с.-г.; деградація сільських територій.</p> <p>Зниження світових цін на продовольство і сільськогосподарську сировину, зростання цін на енергоресурси.</p>

Для вітчизняних партнерів до вищеназваних ефектів слід додати впровадження інновацій та модернізація виробництва, підвищення ділової репутації, стимулювання додаткових видів діяльності. Небезпеку становить виснаження природних ресурсів, можливість поглинання й витіснення вітчизняних підприємств. Для сільських територій у разі відсутності соціальної відповідальності – це масове вивільнення працівників і безробіття, деградація природного середовища, згортання інфраструктури загального користування. З метою оптимізації здійснення доцільно обґрунтувати типологію інвестиційних стратегій: за ступенем концентрації виробництва; типом аграрного ринку; галузевою спрямованістю; способом ринкової поведінки (табл. 2).

При цьому національна специфіка переважає глобальну уніфікацію їх здійснення. Партнерами в аграрних підприємствах з спільними інвестиціями, крім великих, активно почали виступати середні. Види інвестиційних стратегій формуються за характером (наступальні, оборонні) та за масштабами дії (горизонтальні, секторальні, комбіновані). Інвестиційні стратегії аграрних підприємств з іноземними інвестиціями мають відрізняти наступні ознаки: динамічність, відповідність національному та світовому аграрним ринкам; відсутність загроз продовольчій, економічній та екологічній безпеці; відповідність галузевим та регіональним пріоритетам; дотримання управлінської ієрархії. Алгоритм створення інвестиційних стратегій має такі функціональні блоки, як визначення цілей та інститутів; пріоритетів і заходів регулювання; здійснення стратегії; моніторинг, контроль і коригування дій. Додатковими перевагами

при цьому обґрунтовані надання законодавчих гарантій іноземним та вітчизняним партнерам аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; удосконалення адміністрування та надання консалтингових послуг.

Таблиця 2

Типологія інвестиційних стратегій аграрних підприємств з іноземними інвестиціями

Ознака	Види стратегій
За ступенем концентрації виробництва	Глобальні
	Національні
За типом аграрного ринку	Стратегії на великих ринках, що розвиваються
	Стратегії на ринках країн, що розвиваються
	Стратегії на розвинених ринках
Відповідно до темпів зростання	Стратегія інвестиційної підтримки прискореного зростання підприємства
	Стратегія інвестиційного забезпечення стійкого зростання підприємств
	Антикризова інвестиційна стратегія
За галузевою спрямованістю	Стратегія галузевої концентрації
	Стратегія галузевої диверсифікації в рамках суміжних галузей
	Стратегія галузевої диверсифікації в рамках незв'язаних галузей
За способом ринкової поведінки	Наступальна інвестиційна стратегія
	Захисна інвестиційна стратегія
	Конкурентна інвестиційна стратегія
	Портфельна стратегія

Нові методологічні підходи до формування управління аграрними підприємствами з іноземними інвестиціями передбачають дотримання принципів системності. Отже, системне управління їх розвитком охоплює, принаймні, утворення та використання у керівництві двох підсистем. Це розуміння підприємства як підсистеми з внутрішніми підрозділами, чіткість взаємодії яких та ефективність здійснюваних ними бізнес-процесів забезпечують інструменти та методи контролінгу. Додатковий управлінський ефект надає використання підрозділів як центрів відповідальності з моніторингу, обліку, аналізу, контролю та здійснення стратегій розвитку в цілому. Наступною підсистемою є сукупність стратегічних цілей і відповідних стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

У випадку великих інтегрованих агроформувань з іноземними інвестиціями по типу агрохолдингів має місце корпоративне управління. Воно передбачає наявність своєрідної корпоративної етики й набір відповідних стандартних управлінських процедур. Проте на практиці засновники переслідують свої інтереси, внаслідок чого менеджментом з числа їх керівників, які призначаються у раду директорів та що призводить до прийняття упереджених управлінських рішень. Інший шлях стосується їх байдужості за спільне підприємство через недостатні винагороди. Вирішення вказаних проблем можливе двома шляхами: залученням неупереджених керівних працівників зі сторони; призначенням членам ради директорів справедливих винагород. Таким чином, фаховість, організація праці, інтереси вищих менеджерів мають важливе значення у підвищенні ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

У третьому розділі «Соціально-економічна ефективність та конкурентоспроможність функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в Україні» проаналізовано основні чинники ефективного та конкурентоспроможного функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; здійснено оцінку зовнішньоекономічної та експортно-імпортової діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; виявлено проблеми, ризики й тенденції функціонування та розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

Основними чинниками, які сприяють утворенню та всебічному розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями є наявність унікальних високопродуктивних природних агресурсів, особливо земельних; надзвичайно сприятливі інституційні умови для ведення агробізнесу, особливо великого; потреба вітчизняних підприємців у новій техніці й агротехнологіях, зразках та прикладах інновацій в управлінській і маркетинговій діяльності, допомозі у виході на європейський та світовий аграрні ринки. За даними Державної служби статистики в Україні у 2016 р. зареєстровано 44,9 тис. аграрних підприємств. З них 94,3% були національними, 3,6% – іноземними та 2,1% – підприємствами з іноземними інвестиціями. До 2013 р. кількість підприємств з усіма формами власності мала тенденцію до збільшення. Так, з 2000 по 2013 рр. загальна кількість аграрних підприємств збільшилась на 23,5%, національних – на 21,2%, іноземних – на 23,1 % та підприємств з іноземними інвестиціями – на 18,9%. При цьому вони займають в Україні значні території – 13929,1 тис. га проти 18139,7 тис. га у національних агроформувань або 76,8%, а також 32,6% у загальній структурі сільськогосподарських угідь (42727,4 тис. га). Національні агроформування займають лише 18139,7 тис. га або 42,5%. Це може викликати певне занепокоєння стосовно фінансово-економічної та продовольчої безпеки населення країни.

Як свідчать дані табл. 3, у 2016 р. орендна плата в Україні була найменшою серед країн-сусідів – 51,0 дол./га або у 12,4 разів менше, ніж у Польщі (633,0 дол./га) та у 2,5 разів, ніж у Словаччині (125,0 дол./га). І це при тому, що українські землі мають найвищі бонітети та родючість.

Таблиця 3

Ціна та динаміка орендної плати за 1 га землі в Україні та в східноєвропейських постсоціалістичних країнах, 2000-2016 рр., дол.*

Країна	Роки								
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	104,0	102,0	71,0	68,0	60,0	30,0	42,0	48,0	51,0
Польща	131,0	205,0	321	366	408,0	433,0	483,0	615,0	633,0
Болгарія	105,0	124,0	151	142,0	209,0	282,0	293,0	383,0	455,0
Чехія	152,0	171,0	255	282,0	296,0	325,0	340,0	382,0	445,0
Литва	39,0	53,0	97	113,0	160,0	160,0	188,0	217,0	222,0
Угорщина	172,0	180,0	198	223,0	240,0	241,0	254,0	288,0	321,0
Румунія	98,0	104,0	150	172,0	189,0	218,0	300,0	381,0	336,0
Словаччина	87,0	94,0	98	100,0	101,0	109,0	112,0	121,0	125,0
Естонія	218,0	378,0	101	105,0	108,0	133,0	168,0	211,0	241,0

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2017 р.

Починаючи з 2000 р., вона постійно зростала у всіх країнах – у 1,9-4,9 разів. Це природно і пояснюється загальноєвропейськими та глобальними тенденціями росту цін на продовольчу продукцію, добрива, енергоресурси, інші засоби рекультивації земель та відтворення родючості ґрунтів. У цілому протягом 2012-2016 рр. ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств збільшилася на 23,0 % (із середньорічним приростом 5,4 %). У 2012-2016 рр. зміни рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва були зумовлені переважно змінами ціни. Наприклад, у 2013 р. рівень рентабельності виробництва зернових та зернобобових збільшився на 12,2 в.п., у т.ч. на 8,2 в.п. за рахунок зростання ціни та на 4,0 в.п. завдяки зменшенню собівартості. Загалом, це свідчить про значне підвищення собівартості цих культур поряд із несуттєвим зростанням ціни.

Позитивною динамікою характеризується більшість показників продуктивності ресурсів та ефективності їх використання, зокрема, рівні урожайності та продуктивності тварин, продуктивність праці. Сприятливим є зростання рівня рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств, які, однак, слід прискорити. Незадовільним визначено суттєвіше підвищення собівартості сільськогосподарської продукції порівняно із ціною її реалізації. Високий рівень постачання агропромислової продукції на внутрішній ринок свідчить про необхідність маркетингових досліджень європейських та світових ринків, на яких існуватиме попит на цю продукцію. У 2012-2016 рр. залежність ефективності функціонування й конкурентоспроможності агроформувань від зовнішніх ринків збуту значно посилилася (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяги та динаміка експортно-імпоротної діяльності аграрних підприємств України у 2012-2016 рр. (тис. дол., %)*

Роки	Експорт аграрної продукції тис. дол.	у % до загального обсягу експорту країни	Імпорт аграрної продукції тис. дол.	у % до загального обсягу імпорту країни
2012	14386,7	21,1	4554,3	5,4
2013	13429,5	21,6	4861,3	6,3
2014	13572,6	25,2	3457,5	6,4
2015	12094,7	31,7	1876,7	5,1
2016	12831,7	35,3	2157,1	5,5

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2017 р.

У 2013 р. було експортовано аграрної продукції на суму 13,4 млн. дол. (на 0,9 млн. дол. менше, ніж за 2012 р.), що становить 21,6 % експорту країни. У 2014 р. обсяги експорту зросли до 13,6 млн. дол. або на 0,14 млн. дол. більше, ніж у 2013 р., що становить 25,2 % вартості загального експорту. У 2015 р. обсяг експорту аграрної продукції зменшився на 1,5 млн. дол., але збільшився до 31,7% у його загальній структурі. У 2016 р. виявлені позитивні тенденції посилюються – експорт зріс і відносно попереднього року на 0,7 млн. дол., і за питомою вагою в загальному експорті – на 3,6% або до 35,3%.

Україна має високо орієнтовний потенціал у плані експорту аграрної продукції до країн ЄС. Цьому посприяла Угода про асоціацію, яка набула чинності для країн – партнерів з 1 січня 2016 р. За цією Угодою Європейський союз надає на сільськогосподарську групу товарів України певний обсяг (квоту

поставок), яка не оподатковується. Так, у 2016 р. за традиційними видами аграрної продукції Україна практично використала квоти ще у I кварталі, а за іншими – не здійснило поставок, або здійснило в невеликих обсягах. Україна залишається одним із провідних світових експортерів рослинницької продукції і поки що не намагається просунути на світові ринки високотехнологічну продукцію, особливо на європейські. Це надає додаткові конкурентні переваги у здійсненні маркетингових стратегій аграрним підприємствам з іноземними інвестиціями на зовнішніх аграрних ринках. З іншої сторони, продовольча продукція також потребує постійних інновацій у виробництві.

Законодавство України виділяє аграрні підприємства з іноземними інвестиціями та спільну підприємницьку діяльність як один із видів зовнішньоекономічної. Вона охоплює створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами. Спільне підприємництво на сьогодні є однією з найпоширеніших форм функціонування іноземного капіталу в Україні. Це поняття, за своєю сутністю, є тотожним з терміном «підприємство з іноземними інвестиціями». Проте останнє стосується також підприємств з 100,0 % іноземним капіталом.

Необхідно зазначити, що значна частка сучасних агрохолдингів у країні мають у своєму статутному капіталі іноземні інвестиції. Вони є або вивезеними капіталами вітчизняних власників і зареєстрованими на їх зарубіжних бенефіціарів, або ж коштами дійсно іноземними. Спростилися процедури, необхідні для того, щоб розпочати бізнес. Сьогодні для реєстрації підприємства в нашій країні потрібно, в середньому, лише чотири процедури, сім днів, сума, яка дорівнює 0,6% середнього доходу на одну особу, наявність початкового капіталу. Лише 29 держав світу можуть похвалитися тим, що відкрити бізнес у них легше, ніж в Україні. Світовий банк вирішив, що в Україні відносно легко реєструвати власність (61-е місце) і добре йдуть справи із захистом прав міноритарних інвесторів (88-е місце) та забезпеченням виконання контрактів (98-е місце).

Проте дорого і дуже довго доводиться оформляти документи для міжнародних торговельних операцій. Проблемними зонами для бізнесу у країні залишаються отримання дозволів на будівництво (140-е місце), підключення до електромереж (137-е місце) і розв'язання проблеми неплатоспроможності (141-е місце). На ліквідацію підприємства в нашій країні, в середньому, було потрібно майже три роки. При цьому в Україні кредиторам вдається стягнути із збанкрутілих компаній лише 8,3% вкладених коштів, тоді як у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) цей показник дорівнює 72,3%. При значному покращенні країною своїх позицій у рейтингу легкості ведення бізнесу, інвестиційний клімат не є достатньо привабливим для іноземних інвесторів. Проведені дослідження демонструють той факт, що, не зважаючи на підвищення країною рейтингу в Doing business, приріст іноземних інвестицій в останні роки значно зменшився. Це пояснюється нестабільністю військово-політичної ситуації, АТО на Сході та конфліктом з Росією.

Сільськогосподарська продукція, орієнтована на швидку віддачу інвестицій, не додавала вартості за рахунок внутрішньої переробки і була

реалізована як сировина на зовнішніх ринках. Враховуючи те, що економіка України є відкритою, а значна частина необхідного сучасного обладнання, машин й технологій для агросфери імпортується, доцільно буде провести оцінку реальних капіталовкладень у доларових показниках. Якщо на рис. 1 обсяги інвестицій та зростання продукції розраховані у вартісному вираженні в гривні виглядають досить оптимістично, то на рис. 2, де ці самі показники наведені у доларовому еквіваленті, вони виглядають значно менш вагомо.

Рис. 1. Обсяги капітальних інвестицій у підприємства сільського господарства та харчової промисловості України у 2012-2016 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України, 2017 р.

Рис. 2. Обсяги капітальних інвестицій у підприємства сільського господарства та харчової промисловості України у 2012-2016 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України, 2017 р.

Аграрні підприємства направляють інвестиції в інновації та модернізацію виробництва. Йдеться, в першу чергу, про оновлення техніки й обладнання. Отже, 97,0% капіталовкладень першого кварталу цього року припадає на матеріальні активи. Так, у 2017 р. фінансування придбання машин і обладнання становило 23,0 % від загальних капітальних інвестицій, транспортних засобів – 15,0 %, інженерних споруд – 14,0 %, нежитлових будівель – 11,0 %. У порівнянні з I кв. 2016 р., інвестиції в транспортні засоби в гривневому еквіваленті зросли на 96,1 %, в машини і обладнання – на 35,9 %, в інженерні споруди – на 8,9 %. На початку 2017 р. зростання в порівнянні з аналогічним періодом минулого, склало 36,0 % на транспортні засоби. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій у вітчизняному сільському господарстві, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств. Їх частка у загальному обсязі інвестицій протягом 2012-2016 рр. постійно зростала і у січні-червні 2017 р. досягла 74,3%. З цього можна зробити

висновок, що основне навантаження по інвестиціях несуть власне аграрні підприємства, фактично фінансуючи виробництво з власних прибутків.

Таблиця 5

Динаміка обсягів і приросту прямих іноземних інвестицій в агроформування України у 2012-2017 рр. (станом на 1 січня)

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Обсяг прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство, млн. дол. США	725,3	717,8	776,9	617	502,2	500,1
Приріст прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство, %	0,81	-1,03	8,23	-20,58	-18,6	-0,42

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України, 2017 р.

Аналіз наведених в табл. 5 даних динаміки приросту прямих іноземних інвестицій свідчить, що в 2016 р. вони практично подолали нижню точку рецесії, тому у наступні періоди слід очікувати якщо не їх помірного зростання, то відсутності наступного падіння. Аналіз ситуації з прямими іноземними інвестиціями в сільське господарство країни показує, що іноземні інвестори сьогодні практично не зацікавлені в довгостроковому розвитку аграрних підприємств, вважаючи за краще скоріше отримати віддачу від вкладених коштів.

У четвертому розділі «Удосконалення організаційно-економічних механізмів та управління стратегіями ефективного й конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями» розроблено напрями впровадження автоматизованих систем (програмування) управління стратегіями розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на засадах процесного підходу (контролінгу), реструктуризації та реінжинірингу; обґрунтовано засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості функціонування й розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; розроблено еколого-орієнтовані стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на основі концепцій екологічного менеджменту.

У процесі розробки автоматизованого системного управління (АСУ) основною їх діяльністю було визначено стандартний життєвий цикл виробничих процесів, який описує чотири основні етапи їх підтримки (рис. 3). Це розробка макету процесу в залежності від розмірів земельних ресурсів, капіталів і залучення робочої сили; конфігурація системи (технології на вході й готова продукція на виході); процес виробництва; моніторинг, оцінка й діагностика попередніх етапів; контроль і прийняття управлінських рішень та їх коригування за необхідності.

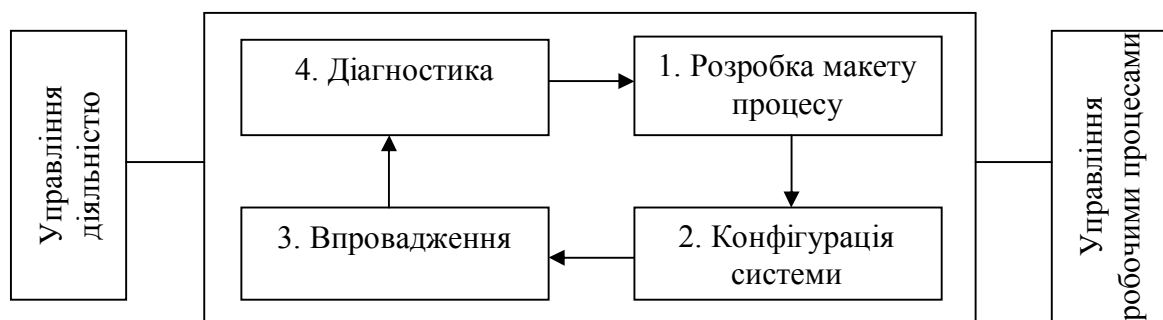

Рис. 3. Життєвий цикл виробничих процесів основної діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями як основа розробки автоматизованих систем управління ними

Існують дві класичні концепції адаптації виробничих процесів до ринкових змін на засадах програмного управління: 1. Еволюція дизайну виробничих процесів аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, яка включає в себе переробку їх структури або зміщення етапів та внаслідок перетворень яких виникає необхідність перегляду їх логічних схем. 2. Динамічна адаптація виробничих процесів, яка поділяється на адаптацію часу виконання, за допомогою комбінування часу розробки виключень, та адаптацію часу виконання через динамічну реструктуризацію графіку робіт з виробництва при збереженні графіка залежності.

Адаптивна діяльність належить до тих структурних зрушень, які відображаються на ланках виробничих процесів або продовжують їх із додатковою функціональністю. Процес, який зазнає фундаментальних змін, називається реінжинірингом функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Він спрямований на оптимізацію витрат, якості та сервісу. Нестійкий фінансово-економічний стан є, як правило, наслідком спільної дії внутрішніх і зовнішніх факторів. Разом з тим результати досліджень багатьох науковців підтверджують, що саме внутрішні фактори здійснюють визначальний вплив і посилюють дію зовнішніх факторів на фінансово-економічну стійкість аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Внаслідок того, що в процесі здійснення економічних операцій господарюючі суб'єкти регулярно зустрічаються з різного виду ризиками, які впливають на їх фінансово-економічну стійкість і загрожують безпеці господарської діяльності, необхідно для оцінки та ідентифікації загроз скласти матрицю ризиків для аграрних підприємств з іноземними інвестиціями (табл. 6).

Таблиця 6

Матриця ризиків аграрних підприємств з іноземними інвестиціями

Ймовірність прояву	Ступінь впливу на фінансову стійкість і економічну безпеку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями		
	Низька	Середня	Висока
Низька	Ризик втрати дохідності агробізнесу в результаті зниження рівня репутації	Ризик скорочення обсягів продажів в результаті порушення договірних зобов'язань	Ризики втрати фахівців; скорочення продажів; прибутків через конкуренцію
Середня	Ризик зниження прибутку в результаті підвищення цін на сировину і матеріали	Ризики додаткових витрат через зміни законів, інфляцію; появу конкурентів	Ризики зниження платоспроможності населення; зниження попиту на продукцію
Висока	Ризики втрат внаслідок обставин непереборної сили; появи нових технологій	Ризики скорочення обсягів виробництва; зміни валютного курсу	Ризики неплатежів з боку контрагентів; втрати ліквідності; фінансової рівноваги

Для реконструкції виробничих процесів у контексті тотального реінжинірингу необхідно дотримуватися кількох важливих принципів. По-перше, цілі реінжинірингу повинні бути чітко сформульовані, щоб зменшити ризик їх перегляду на останньому етапі його впровадження. По-друге, обсяг завдань, рівень спеціалізації та узагальнення повинні бути ретельно розглянуті, для того щоб мати суттєвий вплив на платоспроможність та ліквідність, а також

фінансово-економічну стійкість агроформувань. Одним із принципів, який потрібно брати до уваги, є природне прагнення до найпростішого процесу з усіх наявних, щоб уникнути непередбачуваних ситуацій. По-третє, це ефективне управління ресурсами. Процес розробки повинен бути відносно незалежним від наявності ресурсів. Це може допомогти керівникам не відволікатись на вимоги старої структури організації виробництва.

Представлена матриця характеризує основні види ризиків і дозволяє оцінити ступінь їх впливу на фінансово-економічну стійкість і безпеку функціонування підприємств з іноземними інвестиціями. Процес управління фінансово-економічною стійкістю реалізується протягом всієї їх діяльності і, в першу чергу, при плануванні майбутніх грошових надходжень і витрат. Дотримання балансу між надходженнями і витратами грошових коштів, із забезпеченням достатнього запасу стійкості, може дозволити підприємству перебувати у відносній безпеці в плані виконання своїх фінансових зобов'язань і відсутності дискретності функціонування.

В умовах фінансових криз та суспільно-політичної нестабільності системне управління реалізує тактичні заходи на шкоду стратегічним інтересам розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Так, більшість іноземних інвесторів переглянули стратегії прямого інвестування під впливом таких чинників, як нестабільна військово-політична ситуація на сході країни, девальвація гривні, важкий доступ до капіталів, насамперед, кредитних ресурсів через дефіцит ліквідних зобов'язань. При спільній аграрній політиці досягнення фінансово-економічної стійкості забезпечується завдяки функціонуванню єдиної конкурентної стратегії. Для її збереження та зміцнення необхідно постійно критично оцінювати бізнес-процеси та переглядати бізнес-моделі розвитку вказаних підприємств.

Сучасні програми управління ризиками включають методи їх ідентифікації та опису; якісну та кількісну оцінку й діагностику; вибір стратегій управління, контроль, моніторинг. Аграрні підприємства з іноземними інвестиціями використовують різні методи та інструменти для управління ризиками. Робота ґрунтується на залученні допомоги підприємств-засновників, з врахуванням спеціальних умов у міжнародних контрактах; передоплати, страхування та багатьох інших. У той же час має бути розроблена уніфікована процедура внутрішнього контролю для кожного типу ризику для впровадження автоматизованого управління ними. Впровадження антикризової стратегії розвитку агроформувань з іноземними інвестиціями формується з урахуванням достовірної та своєчасної інформації. Отже, ця стратегія повинна бути спрямована на отримання фінансово-облікових та виробничо-економічних даних про реальну ситуацію на підприємствах. Згідно з результатами узагальнення міжнародного досвіду, для подолання всіх складових фінансово-економічних та інших криз, вони повинні охоплювати всі аспекти функціонування агробізнесу: інституційне середовище, технологічну сферу та параметри економічної моделі розвитку.

Однією з головних відмінних рис концепції управління фінансово-економічною стійкістю аграрних підприємств з іноземними інвестиціями є подолання традиційної опозиції інформації та ризикам. В основі

характеристики ризику знаходяться фактори: невизначеності, невідповідності, непередбачуваності результату, можливості пошкодження, відхилення від бажаного результату та інші. Дослідження показали, що при конструюванні карток ризиків 43,0% керівників вважають ризики, пов'язані з працівниками та виконавцями, основними загрозами для функціонування підприємств з іноземними інвестиціями. Ще 39,0% керівників відзначили як основні ризики управління персоналом. Отже, для забезпечення фінансово-економічної стійкості агроформувань з іноземними інвестиціями необхідними є розробка та використання інструментів їх усунення, особливо відносно груп ризиків, які є дуже ймовірними та мають значний вплив на діяльність. Необхідно налаштувати системи управління, моніторингу та контролю, власне бізнес-процесів, грошових та матеріально-речовинних потоків таким чином, щоб зменшити їх вірогідність. Необхідно підібрати та встановити кілька інструментів моніторингу та контролю за динамікою кожного з ризиків, виявлених на етапі складання їх карти. Якщо в системі управління підприємством не було спрямованої сукупності інструментів моніторингу і контролю щодо виявлених ризиків раніше, то можна відзначити, що ймовірність встановлення їх у перспективі буде ще більш низькою.

На основі облікової й статистичної інформації про виявлення та запобігання збитків аграрних підприємств з іноземними інвестиціями можна спроектувати карту ризиків з їх розподілом на фінансові потоки. Це дозволить оцінити можливі обсяги ризиків та приховані втрати для кожного фінансового потоку у відносних та абсолютних величинах.

На прийняття рішень про впровадження екологічно орієнтованих стратегій розвитку впливають й обрані моделі та алгоритми оцінки їх екологічної та економічної ефективності, які при рівних умовах можуть давати різні результати. Також це може бути різний рівень кваліфікації та зміст концепцій екологічного менеджменту. Найбільш типовими може бути три управлінські ситуації: ефекти від природоохоронних заходів значно перевищують економічні (у випадку екологічного або/та органічного виробництва); екологічна та економічна ефективність є відповідними; екологічні та природоохоронні заходи на здійснюються.

Дійсно, із збільшенням обсягів витрат на природоохоронні заходи зростає собівартість продукції. Проте через покращення якості продукції зростають обсяги продажів, отже й економічна ефективність. До того ж, це позитивно впливає на ділову репутацію аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, їх конкурентоспроможність, результативність державно-приватного партнерства з ними. Враховуючи, що збереження довкілля та раціональне використання природних умов і ресурсів має бути неодмінною складовою стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями за наявності жорсткого державного контролю за дотриманням національного законодавства у цій сфері, екологічні пріоритети, екологічний менеджмент мають бути обов'язковими у їх стратегіях та системному управлінні.

У п'ятому розділі **«Напрями модернізації розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на перспективу»** визначено

мотивацію підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом формування стратегічних альянсів; розроблено напрями та засоби удосконалення державного регулювання та інституційного забезпечення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; обґрунтовано перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

Стратегічні аграрні альянси мають інше нормативно-правове забезпечення і розуміються як особлива форма об'єднання додаткових активів. При цьому вони можуть мати як комерційних, так і некомерційних учасників, насамперед, зацікавлених в доповненні своїх інформаційних баз даних та отримання не тільки динамічних, але синергетичних ефектів від функціонування. Співробітництво у формі альянсів також спричиняє зменшення транзакцій. Розрізнення типів стратегічних аграрних альянсів має як концептуальне, так і управлінське значення. Перший тип аграрних альянсів переслідує мету зменшення вартості транзакційних витрат, а кожен з партнерів має представлення у раді директорів та претендує на частку прибутків відповідно до часток у статутному капіталі. Другий тип формується на засадах кооперативної взаємодії і передбачає розширення сфер традиційної діяльності. Якщо в основі утворення першого типу лежить ресурсна концепція, то в основі другого – нові знання, навички працівників та інновації.

В залежності від переважаючих напрямів інтеграційних процесів стратегічні аграрні альянси поділяються по типу горизонтальної та вертикальної інтеграції. Згідно стратегічних намірів та внесків партнерів, вони можуть мати симетричні та асиметричні бази знань. Це дозволяє говорити про короткі терміни їх діяльності, відповідні тривалості вирішення стратегічних проблем переважно інноваційного характеру. Сприятливим чинником збільшення випадків формування стратегічних аграрних альянсів є те, що вони служать способом уникнути або принаймні відкласти злиття та поглинання в галузях, що переживають динамічні процеси концентрації ресурсів та виробництва.

Ще одна група проблем характеризується як низька інформаційна прозорість компаній з управління активами інвестиційних фондів; низька якість управління ризиками в компаніях з управління активами (далі – КУА); значна частка недосконалих фінансових інструментів в діяльності інститутів спільного інвестування (ІСІ); обмежені можливості щодо створення нових різновидів фондів; низький рівень фінансово-інвестиційної обізнаності громадян та інші.

Особливе значення має удосконалення процедури дій при створенні та ліквідації корпоративних чи пайових інвестиційних фондів; розширення можливостей КУА зі створення спеціалізованих інвестиційних фондів (фондів грошового ринку, фондів державних цінних паперів, фондів облігацій, фондів акцій, індексних фондів, фондів банківських металів, фондів). Передова міжнародна практика свідчить про доцільність встановлення вимог щодо іменної форми випуску цінних паперів підприємств з іноземними інвестиціями та існування їх цінних паперів в бездокументарній формі; встановлення вимог щодо здійснення оплати вартості цінних паперів ІСІ, в тому числі акцій

корпоративних інвестиційних фондів.

Активізація інвестиційного потенціалу спільного інвестування неможлива без суттєвого удосконалення та розвитку механізмів функціонування фондового ринку. У сфері розвитку фондового ринку потребує удосконалення нормативна база з питань запровадження нових інструментів та нових видів професійної діяльності, зосередження торгівлі цінними паперами на фондових біржах, консолідації біржової системи, централізації депозитарної системи. Фіскальний механізм є одним із важливих методів державного регулювання. Ключовою складовою фіскального механізму є бюджетно-податкові методи державного регулювання: витрати державних коштів, податки, регулювання та контроль. Держава впливає на іноземне інвестування через бюджетну, податкову політику, систему державної підтримки. При цьому найважливіше значення для його розвитку мають такі фіскальні регулятори, як податки та неподаткові платежі, фінансові пільги та санкції. Одночасно, збільшення надходжень іноземних інвестицій не потребує прямих витрат державних коштів.

З іншої сторони, специфікація прав спільної власності пов'язана з відділенням законних і незаконних дій (включаючи повну або часткову передачу правочинів) над об'єктом власності. Повна специфікація прав власності передбачає стан, в якому ці дії чітко відокремлені. Для позначення такого стану в світовій практиці використовується поняття принципу легітимності, тобто стану, в якому фактично здійснювані правомочності власників щодо активів підприємств з іноземними інвестиціями визнаються світовою спільнотою законними. Тому у вітчизняних умовах господарювання суб'єкти аграрного підприємництва з іноземними інвестиціями повинні спиратися на чіткі визначення законності фактично існуючих правомірностей власників. Дана вимога направлена на зменшення кількості помилок у прийнятті управлінських рішень, здійсненні стратегій перспективного розвитку, ризиків і величини трансакційних витрат здійснення господарської діяльності.

Складність агропромислового виробництва і його специфіка визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційною діяльністю, сполучення різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій. Варто підкреслити, що особливості сільськогосподарського виробництва характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів. Ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик часового розриву між витратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію не зацікавляють приватних інвесторів, тим більше іноземних, вкладати капітал у реалізацію стратегій інноваційного розвитку сільського господарства. Одним з напрямів підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями може стати розробка комплексних програм по залученню інвестицій як основа модернізації інвестиційної діяльності (рис. 4).

Рис. 4. Макет комплексної програми по залученню інвестицій

Станом на 1 січня 2017 р. в аграрній сфері економіки України підприємства загалом реалізували 380 інвестиційних проектів, що на 82 проекти (27,5 %) більше порівняно з відповідною датою 2016 р. Найбільшу кількість інноваційно-інвестиційних проектів впроваджують агроформування у: Львівській – 48 од. (+ 30 од. або у 2,6 разів більше в порівнянні із 2016 р.); Вінницькій – 45 од. (+ 3 од. або 7,1 %); Черкаській – 43 од. (+ 18 од. або 72,0 %); Полтавській – 40 од. (+ 31 од. або в 4,4 разів більше) та Херсонській – 39 од. (+ 4 од. або 11,4 %) областях. Загальна сума кошторисної вартості інвестиційних проектів становила майже 27,9 млрд. грн., з яких основним джерелом фінансування були власні кошти – 19,2 млрд. грн. або 68,8 %. Вартість інвестиційних проектів, що реалізуються у регіонах, коливається від 80,0 тис. грн. до 9,6 млрд. грн. У порівнянні з даними станом на 01.01.2016 р., загальна сума кошторисної вартості інвестиційних проектів зменшилася на 2,8 млрд. грн. Зокрема, власні та залучені кошти зменшилися на 1,3 млрд. грн. і 0,7 млрд. грн. відповідно. Крім того, зменшилася потреба в інвестиціях на 1,1 млрд. грн.

В аграрних підприємствах реалізовувалися, в основному, проекти, кошторисна вартість яких становила до 500,0 млн. грн. – 374 од. або 98,4 % від загальної кількості; від 500,0 млн. грн. до 1,0 млрд. грн. – 1 од. або 0,3 % і понад 1,0 млрд. грн. – 5 од. або 1,3 %. Середня кошторисна вартість інвестиційного аграрного проекту, що реалізувався станом на 01.01.2017 р., у розрізі областей коливалася від 2,9 млн. грн. у Закарпатській області до 576,8 млн. грн. у Сумській області за середнього значення цього показника в Україні на рівні 73,4 млн. грн. Найпоширенішими напрямками реалізації інноваційно-інвестиційних аграрних проектів у країні станом на 01.01.2017 р. були такі (будівництво або реконструкція): вирощування ВРХ – 89 од. (23,4 %), у т.ч. молочного напрямку 72 од. (18,9 %) та м'ясного – 17 од. (4,5 %); обробка, зберігання та переробка зерна й насіння – 73 од. (19,2 %); свинокомплекси – 62 од. (16,3 %); овоче- та плодосховища – 35 од. (9,2 %); птахокомплекси – 23 од. (6,1 %); багаторічні

насадження – 13 од. (3,4 %); краплинне зрошення – 13 од. (3,4 %); переробка сільськогосподарської сировини – 6 од. (1,6 %) та ін. Так, у 2017 р. у Херсонській області відбулося відкриття іригаційного (зрошувального) комплексу площею 1000 га на землях компанії ED&F Man. Одна з особливостей цього інноваційного проекту – найдовша в Європі поливальна машина (1,2 км). Запуск першого етапу коштував компанії 5 млн. дол. США, а до кінця 2020 р. вона планує відновити зрошувальний комплекс загальною площею 20 тис. га у Херсонській і Миколаївській областях та вкласти в інвестиційний проект більше 60 млн. дол. США. Інвестиційний портфель ED&F Man в український агробізнес станом на квітень 2017 р. становив 150 млн. дол. США.

Позитивний тренд відновлення інвестиційних надходжень свідчить про поліпшення очікувань підприємств, що вже працюють. За умов продовження позитивних тенденцій можна очікувати на зростання частки іноземних інвестицій у країну. Отже, усе це свідчить про збільшення інвестиційних можливостей для впровадження інноваційних проектів аграрних підприємств. Певною мірою вказане положення підтверджує й те, що наприкінці 2016 р. платформа розвитку агробізнесу AgroTalks запустила унікальний для України спеціалізований краудфандинговий майданчик для пошуку інвестицій в аграрні проекти – Donate Agro. Як свідчить світовий досвід, механізм краудфандингу дає змогу всім бажаючим вкладати в реалізацію проекту стільки, скільки можуть. При цьому сума таких фінансових вкладень зазвичай не обмежена. Тільки загальна вартість реалізації проекту обумовлює обсяги залучення ресурсів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснені теоретичні, методологічні й практичні розробки визначення сутності, чинників, виявлення особливостей функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями, здійснення стратегій їх розвитку та управління ними. Це дозволяє зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного змісту:

1. Утворення підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки України спричинено сукупністю внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних, соціально-економічних та виробничо-екологічних мотивів. Найбільш очевидними для вітчизняних учасників є можливість інтеграції товаровиробників до європейських та світових аграрних ринків; швидкої адаптації аграрного виробництва до європейського законодавства і стандартів; залучення іноземних інвестицій та інновацій. Зі сторони закордонних партнерів – це зацікавленість в унікальних за продуктивністю, структурою і поєднанням, великомасштабних за обсягами українських природних аграрних ресурсах; високоякісній сільськогосподарській сировині й продовольчій продукції; дешевій й висококваліфікованій робочій силі.

2. На соціально-економічну ефективність функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями впливає організаційно-економічний механізм. Він розуміється як сукупність інструментів та методів забезпечення їх утворення, взаємодії структурних елементів та загального розвитку й розподільних відносин. У випадку спільних агроформувань як міжгалузевих інтегрованих

об'єднань організаційно-економічний механізм забезпечує їх цілісність та функціонування як інтраекономічних систем або агрокорпорацій, стратегічних альянсів та кластерів або мереж. Його організаційні інструменти – організаційно-правові форми, види партнерства, типи спеціалізації зумовлюють особливості управління (системне тактичне й стратегічне, контролінг), інноваційно-інвестиційних і маркетингових стратегій, розпорядження власності і доходів; корпоративної культури, ділової етики й репутації, соціальної відповідальності; організацію й регламентацію бізнес-процесів і реструктуризацію. Економічні складники стосуються визначення собівартості продукції, затрат трансакцій, цінової політики, оподаткування й валютних надходжень від експорту продукції.

3. В умовах домінування великого корпоративного агробізнесу, недосконалої конкурентної структури аграрних ринків кластери могли б мати провідну роль в організації його взаємодії з малими та середніми підприємствами, їх підтримці через трансферти технологій, фінансів, товарне кредитування. Вони могли б зосереджувати, крім інших важливих функцій (забезпечення інвестицій, інновацій, ефективності виробництва й реалізації продукції, раціонального використання природних ресурсів, розподілу та ін.), організацію аутсорсингу й субконтрактації.

4. Модель акселератора-мультиплікатора з урахуванням чинника прямих іноземних інвестицій дозволяє проводити з мінімальними зусиллями точкові розрахунки щодо з'ясування їх ролі для прискорення зростання виробництва. Однак переносити отримані точкові оцінки на інші періоди, як правило, неправомірно. Для цього потрібна стійкість акселераторів в часі, що не завжди здійснимо. Однак, з огляду на українську специфіку, можна стверджувати, що модифікована модель мультиплікатора-акселератора найбільш зручна. По-перше, даний підхід у прикладному (розрахунковому) плані є найпростішим. По-друге, інформаційне наповнення моделі мультиплікатора-акселератора є мінімальним і в сучасних умовах скорочення обов'язкової статистичної звітності не створює великих проблем. По-третє, всі інші економетричні розрахунки поки неможливі через брак ретроспективних даних і відсутність належних динамічних рядів.

5. Аграрні підприємства з іноземними інвестиціями здійснюють неоднозначний вплив на розвиток агросфери. Проте, безперечно, вони сприяють модернізації виробництва, збільшенню його обсягів через залучення прямих іноземних інвестицій. Тому у методології їх досліджень важливе значення має розробка показників оцінки й моделей їх залучення та визначення ефективності використання, а також впливу на суб'єкти господарювання вітчизняного агробізнесу через процеси залучення або витіснення. Узагальнення практичного досвіду здійснення іноземного інвестування в Україні дозволило виявити основоположні методологічні засади стратегій їх здійснення на рівні аграрних підприємств з іноземними інвестиціями: довготривалий характер залучення; надходження у формі створення спільних підприємств, агрохолдингів, стратегічних альянсів, філій, придбання, приєднання й поглинання; мотивів – підвищення фінансово-економічної стійкості на аграрних ринках; стимулів – ефект масштабу залучення, використання ресурсних конкурентних переваг.

6. Механізм здійснення системного управління передбачає поєднання як своєрідних підсистем тактичного (оперативного) й стратегічного управління. Останнє має спиратися на розробку та впровадження системи стратегічних планів з обов'язковим розрахунком бюджетів як джерела й контрольного документу стратегій розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. При цьому йдеться не тільки про традиційні фінансові та бухгалтерські бюджети, але й бюджети надходжень і витрат грошових коштів, оперативний, розвитку та прогноз бухгалтерського балансу, інвестицій. Також мають використовуватися індикативні, бізнес-плани, інноваційно-інвестиційні проекти.

7. Підприємства з іноземними інвестиціями, будучи у кількості 1351 одиниць у 2016 р., мали найбільші площі землекористування в розрахунку на 1 господарство – 10,3 га. Це у 2,5 разів більше за аналогічний показник іноземних агроформувань та у 5,0 разів, ніж у вітчизняних (2,7 га). Якщо говорити про прибуток в розрахунку на 1 га ріллі, то підприємства з іноземними інвестиціями займають проміжне положення між національними й іноземними аграрними підприємствами. Так, стосовно перших він складає 9,7 тис. грн./га або 0,4 тис. дол./га. Порівняно з максимумом 2,0 тис. дол./га у 2012-2013 рр. зменшення склало 5,0 разів. Аграрні підприємства з іноземними інвестиціями мали дохід 8,1 тис. грн./га або 0,3 тис. дол./га, тобто на 100,0 дол. менше. Порівняно з максимумом у 2012 р. 2,5 тис. дол./га зменшення є досить суттєвим – у 8,1 разів у доларовому еквіваленті. Звертає на себе увагу високий рівень капіталізації агрохолдингів з іноземними інвестиціями, номінал і, особливо, висока поточна ціна акцій. За винятком двох агрокорпорацій, протягом останнього року вони показують значний ріст ціни акцій. Це вказує на їх значну фінансово-економічну стійкість та конкурентоспроможність на європейському та світовому аграрних ринках.

8. Аграрні підприємства з іноземними інвестиціями здійснюють вагому експортно-імпортну діяльність. По-суті, можливості іноземних партнерів-засновників поставляти сільськогосподарську та/або продовольчу продукцію є одним з вагомих чинників зацікавленості вітчизняних підприємців у їх створенні. У 2014-2016 рр. залежність економіки країни від зовнішніх ринків збуту значно посилилася. Відношення обсягу експорту до ВВП становило близько 46,0% (за результатами 2016 р., воно є вищим через набагато глибшу девальвацію гривні восени, що призвело до знецінення ВВП країни у валютному вираженні). Найбільша кількість експортно-імпортних операцій агроформувань здійснювалася в межах європейського аграрного ринку. Частка експортних операцій з аграрною продукцією до десяти провідних країн-партнерів становила 54 % від загального обсягу експорту, тоді як частка обсягу імпорту з десяти країн була дещо більшою (2016 р.) – 64 %. У 2016 р. агроформування впевнено нарощували свою присутність на аграрних ринках Бангладеш, Єгипту, Індії, Індонезії, Іраку, Ірану, Канади, Китаю, Кореї, Туреччини, Саудівської Аравії, США, експорт до яких становив 31,0 %. При цьому вітчизняним аграрним підприємствам вдалося диверсифікувати ринки, зафіксувати зростання експорту у країни Азії, Близького Сходу (6,6 млрд. дол.) та Африки (2,8 млрд. дол., зростання – на 0,3 %). Загальний експорт до країн Митного союзу зменшився до 2,5 млрд. дол.

9. В останні роки процес іноземного інвестування в нашу країну не має певної послідовності, і є навіть доволі хаотичним. Особливо слабка динаміка в залученні прямих іноземних інвестицій відмічалася в 2014 і 2015 рр., що свідчить про посилення інвестиційних ризиків і відповідного занепокоєння інвесторів. Це стримує їх бажання інвестувати в українську економіку, у т.ч. у сільськогосподарське виробництво. За офіційними статистичними даними, лідерами з інвестицій є три найбільші офшорні зони – Кіпр, Британські Віргінські острови і Беліз. В загальному обсязі прямих іноземних інвестицій їх частка складає близько 40,0%. Офшорні операції, зазвичай, розглядаються як можливість нелегального вивезення капіталу. Тобто, 40,0% інвестицій з офшорів – це повернення, але вже під виглядом іноземного, величезного обсягу капіталу, вивезеного з країни. Тому про позитивний ефект від інвестицій можна говорити лише для інших 60,0% інвестованого капіталу. В умовах економічної кризи в агросфері погіршилась інвестиційна діяльність, а відтак – і соціально-економічний розвиток села та сільських територій.

10. Впровадження автоматизованих систем управління на засадах процесного підходу або контролінгу забезпечує вигоду як для розробки тактичних, так і стратегічних цілей. Це зменшує вартість впровадження та обслуговування програмних продуктів. До того ж їх можна використовувати для потреб управління в інших агроформуваннях з аналогічними умовами діяльності. З точки зору ІТ, важливими причинами для прийняття автоматизованих систем управління виробничими та ін. процесами аграрних підприємств з іноземними інвестиціями є: спрощення розробки програмного забезпечення та зменшення ризику для загального розвитку системи. Використання конструкцій мови програмування високого рівня призводить до швидких і менш схильних до помилок програмних рішень, ніж написання власного програмного забезпечення.

11. Фінансово-економічна стійкість аграрних підприємств з іноземними інвестиціями є, з одного боку, результатом їх належного ресурсного забезпечення на рівні статутного капіталу, обігових коштів, валютних надходжень, прибутків від діяльності, а з іншого – наслідком виконання виробничого, маркетингового, фінансового та стратегічного планів розвитку як ефективного системного управління існуючими бізнес-процесами. Вона також має розглядатися як запорука фінансово-інвестиційного забезпечення стратегій розвитку вказаних агроформувань на перспективу. Важливими чинниками забезпечення фінансово-економічної стійкості агроформувань з іноземними інвестиціями є: формалізація процесів взаємодії з кредитними організаціями, інвесторами та зацікавленими сторонами; надання зворотного зв'язку замовникам та підрядникам; програмування державно-приватного партнерства. В умовах зниження ринкової активності та обмеження ресурсів системне управління ризиками набуває ефективності, якщо базується на якісній управлінській інформації.

12. Еколого-орієнтовані стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями мають значні перспективи поширення. Проте, аргументи цього повинні мати не тільки пояснення у контексті соціальної відповідальності, але й економічні переваги. Проте більшість їх керівників та

власників впевнені, що витрати на відтворення природних ресурсів та охорону довкілля зменшують обсяги прибутків, тобто економічну ефективність господарювання. Отже, на екологічні пріоритети звертається уваги значно менше. В таких умовах велике теоретичне, методологічне й практичне значення має моделювання оцінки взаємозв'язків екологічних та економічних показників діяльності, а також чинників, які впливають на її об'єктивність. Серед останніх виділяються галузева спеціалізація, розміри виробництва, його природні умови, види і рівень природоохоронних заходів, терміни господарювання та впливів. При цьому визначальне значення має не стільки інтенсивність природоохоронних дій, скільки відповідність їх змісту та видів специфіки виробництва та завданій шкоді у разі її наявності.

13. Стратегічні аграрні альянси є такою формою розвитку аграрних підприємств, у т.ч. з іноземними інвестиціями, яка створюється з метою консолідації ресурсів і капіталів на засадах добровільних інтеграційних об'єднань, а не на злиттях і поглинаннях, які є результатом загострення конкурентної боротьби на аграрних ринках. Крім цього, агроформування з іноземними інвестиціями мають на меті саме вирішення проблем забезпечення фінансово-економічної стійкості та інвестування, а стратегічні альянси переслідують завдання консолідації новітніх знань, навичок та інновацій. Також вони можуть бути сформовані з метою сполучення зусиль по реалізації нової продукції. Мотивація для залучення агроформувань до інтеграції шляхом створення різних типів стратегічних альянсів може бути модельована як функція очікуваних доходів від спільної діяльності у формі альянсу, взаємодоповнюваності в базах знань та інновацій, управлінського пізнання навколишнього середовища та стратегічних намірів. Як вже зазначалося, використання існуючих ресурсів і можливостей є проксимальним у часі та більш певним у порівнянні з надходженнями, пов'язаними з новими можливими розробками.

14. Для розвитку іноземного інвестування в Україні важливим є запровадження світового досвіду його інформаційного супроводу та моніторингу, раціонального розподілу регуляторних функцій між державними органами та саморегулюючими організаціями. Удосконалення інституційної складової іноземного інвестування полягає у створенні сприятливих організаційно-правових умов для суттєвого зростання активів ІСІ, якісних характеристик управління цими активами, покращення професійних стандартів діяльності суб'єктів ринку та їх взаємодії з регуляторними органами. В Україні сформована система державного регулювання, але вона повинна істотно доповнюватися різними формами інституційно-правового регулювання (саморегулювання), яке здійснюється основними інститутами ринків цінних паперів та інших фінансових інструментів (фондовими біржами, центральним депозитарієм, кліринговими організаціями) та/або об'єднаннями професійних учасників. Вони діють на принципах саморегулювання і здійснюють управління даними інститутами, посилюючи та консолідуючи наглядові функції державних регуляторів.

15. Система інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями має являти собою сукупність пов'язаних між собою центрів відповідальності інвестиційного забезпечення

інноваційного розвитку інтегруючої фінансово-промислової групи і залучених до неї агропромислових підприємств, які відтворюють оптимальні інвестиційні грошові потоки, спрямовані на реалізацію інновацій і здійснюють генеруючий синергетичний ефект. Характеризуючи стан і тенденції впровадження інноваційно-інвестиційних проектів в підприємствах аграрної сфери економіки України, слід зазначити, що до недавнього часу (2016 р.) були відсутні систематизовані інформаційно-аналітичні та/або статистичні дані, які б свідчили про сучасний стан і характер перебігу досліджуваних процесів. Проте останнім часом Департамент стратегії та економічного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України здійснює на постійній основі щоквартальний моніторинг стану впровадження найбільш важливих інвестиційних проектів на основі інформації департаментів агропромислового розвитку облдержадміністрацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Петренко В.С. Стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями / В.С. Петренко. – Херсон: Айлант, 2017. – 354 с.
2. Петренко В.С. Спільні підприємства в зовнішньоекономічній діяльності Херсонської області / В.С. Петренко // Економіка південного регіону: проблеми, стратегії, моніторинг: [колективна монографія]. – Херсон: ПП Вишемирського В.С., 2017. – С. 207-214.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Карнаушенко А.С. Розвиток фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств в Херсонській області / А.С. Карнаушенко, В.С. Петренко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка: наук. жур. – Т. 19. – Вип. 1 (1). – 2014. – С. 171-174 (*автору належить аналіз сучасного стану розвитку фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств в Херсонській області*).
4. Петренко В.С. Стратегічне управління сільськогосподарських підприємств / В.С. Петренко // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки: зб. наук. пр. – № 1 (6). – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2016. – С. 74-79.
5. Петренко В.С. Ефективність фінансового управління оборотним капіталом підприємств / В.С. Петренко, Т.А. Архіпова // Таврійський науковий вісник: наук. жур. – Вип. 96. – Херсон: Айлант, 2016. – С. 66-71 (*автору належить узагальнення стратегії і тактики управління оборотним капіталом підприємств*).
6. Петренко В.С. Економічний потенціал спільних підприємств, їх проблеми та шляхи подолання / В.С. Петренко // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки: зб. наук. пр. – № 2 (9). – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2017. – С. 96-101.
7. Танклевська Н.С. Економічна сутність та види криптовалюти у світі / Танклевська Н.С., Петренко В.С., Карнаушенко А.С. // Бізнес навігатор: наук.-виробн. жур. – Вип. 4-2 (43). – 2017. – С.133-138 (*автору належить аналіз економічної сутності криптовалюти*).

8. Петренко В.С. Розвиток спільних аграрних підприємств України / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка: наук. жур. – Т. 22. – Вип. 9 (62). – 2017. – С. 42-46 *(автору належить дослідження становлення та розвитку спільних аграрних підприємств України)*.

9. Петренко В.С. Методологія аналітичного аналізу грошових потоків спільних підприємств / В.С. Петренко, Д.С. Кузнецова // Причорноморські економічні студії: наук. жур. – Вип. 23. – 2017. – С. 174-178 *(автору належить розкриття концептуальних основ аналізу грошових потоків)*.

10. Петренко В.С. Факторний аналіз фінансової стійкості економічної безпеки спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Економічний аналіз: зб. наук. пр. – Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2017. – Т. 27. – № 4. – С. 255-260.

11. Петренко В.С. Алгоритм управління вартістю спільного аграрного підприємств на основі застосування багатоваріантних розрахунків / В.С. Петренко // Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. пр. – Вип. 6 (62). – Ч. 2. – 2017. – С. 7-13.

12. Петренко В.С. Методологічні основи стратегічного менеджменту спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Науковий вісник ХДУ. Серія «Економічні науки». Херсон. – Вип. 27. – 2017. – С. 24-28.

13. Мармуль Л.О. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки / Л.О. Мармуль, В.С. Петренко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2017. – № 4 (40). – С. 43-48 *(автору належить виявлення особливостей стратегічного позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями на аграрних ринках)*.

14. Петренко В.С. Фактори підприємницького зовнішньоекономічного ризику в умовах глобалізації / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Інтелект ХХІ. – № 1. – 2018. – С. 24-28 *(автору належить дослідження зовнішньоекономічного ризику глобалізаційних бізнес-процесів країн)*.

15. Петренко В.С. Цілі та мотиви створення спільного аграрного підприємства / В.С. Петренко // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – № 1. – 2018. – С. 125-129.

16. Петренко В.С. Особливості трансформації багатонаціональних підприємств в умовах впливу зовнішнього середовища / В.С. Петренко // Бізнес інформ: наук. жур. – № 2 (481). – 2018. – С. 241-248.

17. Петренко В.С. Конкурентоспроможність функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями / В.С. Петренко // Проблеми економіки. – № 1. – 2018. – С. 168-176.

18. Петренко В.С. Основні відмінності між спільними підприємствами та іншими формами міжнародних партнерських відносин / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Бізнес навігатор: наук.-виробн. жур. – Вип. 1 (44). – 2018. – С. 101-107 *(автору належить класифікація форм та видів партнерських відносин)*.

19. Петренко В.С. Формування маркетингової товарної політики спільних підприємств / В.С. Петренко // Вісник Хмельницького національного університету. – Вип. 1. – Т. 1. – 2018. – С. 114-120.

20. Петренко В.С. Мотивація створення спільних підприємств в умовах

глобалізації економіки / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Вип. 17. – Ч. 1. – 2018. – С. 118-122 (*автору належить визначення мотивації та причин створення спільних підприємств і перетворення їх у транснаціональні або багатонаціональні компанії*).

21. Петренко В.С. Перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями / В.С. Петренко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2018. – № 1 (41). – С. 50-59.

22. Петренко В.С. Стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями / В.С. Петренко // Фінансовий простір: електрон. наук.-практ. жур. – Вип. 1 (29). – Черкаси. – 2018. – С.65-72 – Режим доступу: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1705/wholertext.pdf>

23. Петренко В.С. Можливості та обмеження підприємств з іноземними інвестиціями в структурній модернізації аграрного виробництва / В.С. Петренко // Вісник Сумського національного аграрного університету : Економіка та менеджмент. Вип. 8 (73). – Суми : СНАУ. – 2017. – С. 87-91.

24. Петренко В.С. Методологічні засади використання моделі «мультиплікатора-акселератора» для оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств / В.С. Петренко // Вісник Сумського національного аграрного університету : Економіка та менеджмент. Вип. 12 (74). – Суми : СНАУ. – 2017. – С. 73-77.

У зарубіжних та вітчизняних періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

25. Петренко В.С. Теоретичні та методологічні аспекти грошових потоків на підприємстві / В.С. Петренко, Д.С. Кузнецова // Молодий вчений: наук. жур. – № 5. – 2016. – С. 123-126 (*автору належить наведення поняття грошового потоку та розгляд теоретико-методичних аспектів грошового потоку*).

26. Петренко В.С. Еколого-економічна ефективність діяльності спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Молодий вчений: наук. жур. – № 11 (51). – 2017. – С. 1261-1265.

27. Петренко В.С. Joint enterprises in foreign trade activity of Ukraine / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Baltic Journal of Economic Studies. – Vol. 3. – № 5. – 2017. – С. 203-207 (*автору належить аналіз основних показників зовнішньої торгівлі товарами в цілому в Україні та в контексті спільних підприємств*).

28. Петренко В.С. Конкурентне позиціонування спільного підприємництва / В.С. Петренко // International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 1 (13). – RS Global Sp. z O.O., Scientific Educational Center Warsaw, Poland. – 2018. – С. 17-23.

29. Петренко В.С. Розвиток стратегій управління спільними підприємствами / В.С. Петренко // Молодий вчений: наук. жур. – № 1 (53). – 2018. – С. 525-528.

Матеріали конференцій:

30. Петренко В.С. Регулювання інноваційної діяльності підприємств України / В.С. Петренко // Tehnologii educationale inovatoare: experienta internatională ti punerea sa în aplicare în formarea specialittilor în economie ti

management: stagiului stiintific i educational international (Chisinau, 28 martie – 2 aprilie 2016). – Chisinau: S. n , 2016 (Editura Universitate de stat din Moldova. – С. 23-28.

31. Петренко В.С. Аутсорсинг та аутстафінг як основні стратегії механізму управління спільним підприємством / В.С. Петренко // Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Херсон, 22 квітня 2016 р.). – Херсон, 2016. – С. 157-160.

32. Петренко В.С. Поняття корпоративної реструктуризації / В.С. Петренко // Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 листопада 2016 р.). – Херсон, вид-во ПП Вишемирський В.С., 2016. – С. 196-198.

33. Петренко В.С. Основні аспекти міжнародного фінансового менеджменту / В.С. Петренко // Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, присвяченої 50-річчю створення факультету управління та бізнесу ХНАДУ (м. Харків, 26 жовтня 2016 р.). – Харків, ХНАДУ, 2016. – С. 558-560.

34. Петренко В.С. Напрями вдосконалення систем планування потреб у трудових ресурсах на спільному аграрному підприємстві / В.С. Петренко // Актуальні процеси економічного розвитку в сучасних умовах: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Херсон, 23-24 березня 2017 р.). – Херсон, 2017. – С. 94-96.

35. Петренко В.С. Вектори європейської інтеграції аграрних підприємств України / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Імплементация стандартів Європейського Союзу в аграрній економіці України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11-12 жовтня 2017 р.). – Херсон: ХДАУ, 2017. – С. 56-59 *(автору належить розкриття основних напрямів інтеграції України до ЄС)*.

36. Петренко В.С. Сутність зовнішнього венчуру / В.С. Петренко, В.В. Ковальов // Україна – територія можливостей для розвитку підприємництва: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Ірпінь, 26-27 жовтня 2017 р.). – Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. – Ч. 1. – С. 291-292 *(автору належить дослідження сутності поняття «венчурний капітал» та його складових)*.

37. Петренко В.С. Причини і сфери конфлікту інтересів партнерів по спільним підприємствам / В.С. Петренко // Пріоритети сучасної науки (частина I): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 жовтня 2017 р.). – К.: МЦНД, 2017. – С. 46-48.

38. Петренко В.С. Особливості стратегічного управління діяльністю спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні і практичні аспекти: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 2-3 листопада 2017 р.). – Херсон, вид-во ПП Вишемирський В.С., 2017. – С. 107-110.

39. Петренко В.С. Модель ефективного функціонування спільного підприємства залежно від кількості засновників / В.С. Петренко // Новий погляд на розвиток економіки країни: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 листопада 2017 р.). – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. – Ч. 1. – С. 88-91.

40. Петренко В.С. Державні гарантії діяльності спільних аграрних

підприємств / В.С. Петренко // Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14 листопада 2017 р.). – Полтава: ЦФЕНД, 2017. – С. 22-23.

41. Петренко В.С. Інноваційна діяльність спільних підприємств в Україні / В.С. Петренко // Потенціал сучасної науки (частина I): матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 листопада 2017 р.). – К.: МЦНД, 2017. – С. 23-24.

42. Петренко В.С. Класифікація ризиків спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 19 листопада 2017 р.). – Одеса: Друкарня «Друкарік», 2017. – Т. 6. – С.98-101.

43. Петренко В.С. Аналіз податкового законодавства щодо покращення інноваційної діяльності спільних агропромислових підприємств / В.С. Петренко // Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування: матер. V Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Херсон, 21-22 листопада 2017 р.). – Херсон, ДВНЗ «ХДАУ». – 2017. – С. 110-112.

44. Петренко В.С. Стратегічний успіх створення спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Vedecky prumysl evropskeho kontinentu – 2017: Materialy Mezinarodni vedecko-prakticka conference (Praha, 22-30 listopadu 2017 r.). – Vol. 5. – Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – С. 75-78.

45. Петренко В.С. Вплив інтеграційних процесів на розвиток спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Розвиток економічної науки на сучасному етапі: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.). – Тернопіль, 2017. – С. 33-36.

46. Петренко В.С. Підходи до формування стратегічних агроальянсів / В.С. Петренко // Двадцять другі економіко-правові дискусії (економічне спрямування): матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Львів, 29 листопада 2017 р.). – Львів, 2017. – С. 27-29.

47. Петренко В.С. Оцінка економічної ефективності створення спільних підприємств / В.С. Петренко // Scientific development and achievements: Proceedings of the International Scientific Conference (Obuhiv, 1 December 2017 r.). – Obuhiv, Printing House «Drukarik», 2017. – P. 2. – С. 92-95.

48. Петренко В.С. Гендерні ролі в спільних підприємствах / В.С. Петренко // Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет конф. (м. Луцьк, 7 грудня 2017 р.). – Ч. 2. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. – С. 53-56.

49. Петренко В.С. Методи оцінки необхідних грошових внесків для створення спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Wykształcenie i nauka bez granic – 2017: Materialy XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemysł, 07-15 grudnia 2017 r.). – Vol. 2. – Ekonomiczne nauki. – Przemysł. Nauka i studia. – С. 34-37.

50. Петренко В.С. Особливості створення та визначення переваг спільних підприємств в Україні / В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Наукові підходи до модернізації економіки та системи управління: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15-16 грудня 2017 р.). – К.: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2017. – С. 29-32 (автору належить

визначення стратегії та мотивів створення спільних підприємств).

51. Петренко В.С. Креативний стиль поведінки керівників спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-27 січня 2018 р.). – Львів: ЛЕФ, 2017. – Ч. 1. – С. 44-47.

52. Петренко В.С. Вплив якості продукції на конкурентоспроможність спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Реформування фінансово-економічної системи: погляд у майбутнє: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 26-27 січня 2018 р.). – К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2018. – С. 32-37.

53. Петренко В.С. Мотиви встановлення стратегічних аграрних альянсів / В.С. Петренко // Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 2-3 лютого 2018 р.). – Херсон: Вид-во «Молодий вчений», 2018. – С. 30-32.

54. Петренко В.С. Особливості міжнародних спільних підприємств в умовах глобалізації / В.С. Петренко // Strategiczne pytania światowej nauki: Materiały XIV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemyśl, 07-15 lutego 2018 r.). – Vol. 2. – Ekonomiczne nauki. – Przemyśl. Nauka i studia. – С. 29-33.

55. Мармуль Л.О. Перспективи розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в умовах євроінтеграції / Л.О. Мармуль, В.С. Петренко // Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27 березня 2018 р.). – Полтава, ПДАА, 2018. – С. 136-140 *(автору належить обґрунтування перспектив розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в умовах євроінтеграції).*

АНОТАЦІЯ

Петренко В.С. Стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка, Харків, 2018.

У дисертаційній роботі визначено соціально-економічну сутність та особливості функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями в Україні, Європі і в світі; обґрунтовано форми і типи вказаних аграрних підприємств та їх конкурентні переваги в умовах євроінтеграції та глобалізації; виявлено організаційно-економічний механізм та інтеграційні мотиви й чинники розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Обґрунтовано основні моделі (мультиплікатора-акселератора, матричні, нелінійного програмування) з відповідними методами, інструментами й індикаторами оцінки ефективного розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; визначено засоби здійснення та удосконалення інвестиційних стратегій їх діяльності та розвитку на засадах просторово-галузевої ідентифікації, встановлення конкурентних переваг, інвестиційної

привабливості, мотивації; обґрунтовано методологічні підходи до обґрунтування нових систем управління розвитком аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. У дисертації проаналізовано основні чинники ефективного та конкурентоспроможного функціонування аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; здійснено оцінку зовнішньоекономічної та експортно-імпортової діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; виявлено проблеми, ризики й тенденції функціонування та розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Розроблено напрями впровадження автоматизованих систем (програмування) управління стратегіями розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на засадах процесного підходу (контролінгу), реструктуризації та реінжинірингу; обґрунтовано засоби забезпечення фінансово-економічної стійкості функціонування й розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; розроблено еколого-орієнтовані стратегії розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями на основі концепцій екологічного менеджменту. Визначено мотивацію підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств з іноземними інвестиціями шляхом формування стратегічних альянсів; розроблено напрями та засоби удосконалення державного регулювання та інституційного забезпечення аграрних підприємств з іноземними інвестиціями; обґрунтовано перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями.

Ключові слова: аграрні підприємства, іноземні інвестиції, стратегії, розвиток, організаційно-економічний механізм, управління, конкурентоспроможність, державне регулювання, інновації, проекти, моделі.

АННОТАЦИЯ

Петренко В.С. Стратегии развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями: теория, методология, практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства им. Петра Василенко, Харьков, 2018.

В диссертационной работе определены социально-экономическая сущность и особенности функционирования аграрных предприятий с иностранными инвестициями в Украине, Европе и в мире; обоснованы формы и типы указанных аграрных предприятий и их конкурентные преимущества в условиях евроинтеграции и глобализации; выявлены организационно-экономический механизм и интеграционные мотивы и факторы развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями. Обоснованы основные модели (мультипликатора-акселератора, матричные, нелинейного программирования) с соответствующими методами, инструментами и индикаторами оценки эффективного развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями; определены способы осуществления и совершенствования инвестиционных стратегий их деятельности и развития на основе пространственно-отраслевой идентификации, установления

конкурентных преимуществ, инвестиционной привлекательности, мотивации; обоснованы методологические подходы к обоснованию новых систем управления развитием аграрных предприятий с иностранными инвестициями. Осуществлена идентификация и систематизация факторов и особенностей образования и функционирования аграрных предприятий с иностранными инвестициями (совместных аграрных предприятий) как национальных, иностранных и общих; дополнения их социально-экономической сущности путем выявления миссии факторов функционирования, его положительных и отрицательных черт, установление специализации собственности, представительства интересов и реализации экономических, социальных, организационных, экологических функций. В диссертации проанализированы основные факторы эффективного и конкурентоспособного функционирования аграрных предприятий с иностранными инвестициями; осуществлена оценка внешнеэкономической и экспортно-импортной деятельности аграрных предприятий с иностранными инвестициями; выявлены проблемы, риски и тенденции функционирования и развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями. Разработаны направления внедрения автоматизированных систем (программирование) управления стратегиями развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями на основе процессного подхода (контроллинга), реструктуризации и реинжиниринга; обоснованы средства обеспечения финансово-экономической устойчивости функционирования и развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями; разработаны эколого-ориентированные стратегии развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями на основе концепций экологического менеджмента. Усовершенствованы методологические подходы к управлению аграрными предприятиями с иностранными инвестициями на основе системности, привлечения инструментов контроллинга с определением центров ответственности; стратегического планирования и бюджетирования; незаангажированного назначения членов совета директоров и их материального стимулирования с целью принятия профессиональных и беспристрастных управленческих решений. Определена мотивация повышения эффективности деятельности аграрных предприятий с иностранными инвестициями путем формирования стратегических альянсов; разработаны направления и средства усовершенствования государственного регулирования и институционального обеспечения аграрных предприятий с иностранными инвестициями; обоснованы перспективные инновационные программы, проекты и модели развития аграрных предприятий с иностранными инвестициями. Получили дальнейшее развитие методологические основы выявления сущности и форм иностранных инвестиций в формировании капитала аграрных предприятий; выявлены национальные особенности их осуществления.

Ключевые слова: аграрные предприятия, иностранные инвестиции, стратегии, развитие, организационно-экономический механизм, управления, конкурентоспособность, государственное регулирование, инновации, проекты, модели.

SUMMARY

Petrenko V.C. Formation and development of agrarian enterprises: theory, methodology, practice. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv, 2018.

In dissertation work the socio-economic essence and features of functioning of agrarian enterprises with foreign investments in Ukraine, Europe and in the world are determined; the forms and types of the mentioned agrarian enterprises and their competitive advantages in the conditions of European integration and globalization are substantiated; organizational and economic mechanism and integration motives and factors of development of agrarian enterprises with foreign investments are revealed. The basic models (accelerator multiplier, matrix, nonlinear programming) with the appropriate methods, tools and indicators of an estimation of effective development of agrarian enterprises with foreign investments are substantiated; the means of realization and improvement of investment strategies of their activity and development on the basis of spatial-sectoral identification, establishment of competitive advantages, investment attractiveness, motivation are determined; Methodological approaches to the substantiation of new management systems for the development of agrarian enterprises with foreign investments are substantiated. The dissertation analyzes the main factors of efficient and competitive functioning of agricultural enterprises with foreign investments; assessment of foreign economic and export-import activity of agrarian enterprises with foreign investments; The problems, risks and tendencies of functioning and development of agrarian enterprises with foreign investments are revealed. Areas of implementation of automated systems (programming) management of strategies for the development of agrarian enterprises with foreign investments are based on the principles of process approach (controlling), restructuring and reengineering; the means of ensuring financial and economic stability of functioning and development of agrarian enterprises with foreign investments are substantiated; developed ecological-oriented strategies for the development of agrarian enterprises with foreign investments based on the concepts of environmental management. The motivation to increase the efficiency of activity of agrarian enterprises with foreign investments by means of formation of strategic alliances is determined; Directions and means of improvement of state regulation and institutional provision of agrarian enterprises with foreign investments are developed; grounded perspective innovative programs, projects and models of development of agrarian enterprises with foreign investments.

Key words: agrarian enterprises, foreign investments, strategies, development, organizational and economic mechanism, management, competitiveness, state regulation, innovations, projects, models.

Підписано до друку 19 березня 2018 р. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг: 1,9 ум.-друк. арк.; 1,9 обл.-вид.арк.
Наклад 100 прим. Замовлення № 335

Видавництво ТОВ «Щедра садиба плюс»
Свідоцтво суб'єкта виробничої справи:
серія ДК № 4666 від 18.12.2013 р.
61052, Україна, м. Харків, вул. Ярославська, 11
(057) 754-49-42

Надруковано у ТОВ «Смугаста типографія»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевського, 28а.

«Zebrine printing office» Ltd